

BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
DIREKCIJA ZA EKONOMSKO PLANIRANJE

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
ДИРЕКЦИЈА ЗА ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ

BOSNIA AND HERZEGOVINA
COUNCIL OF MINISTERS
DIRECTORATE FOR ECONOMIC PLANNING

Bosna i Hercegovina

Izvještaj o socijalnoj uključenosti

Godišnji izvještaj 2019.

Sarajevo, novembar/studeni 2020.

BOSNA I HERCEGOVINA
VIJEĆE MINISTARA
DIREKCIJA ZA EKONOMSKO PLANIRANJE

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА
САВЈЕТ МИНИСТАРА
ДИРЕКЦИЈА ЗА ЕКОНОМСКО ПЛАНИРАЊЕ

BOSNIA AND HERZEGOVINA
COUNCIL OF MINISTERS
DIRECTORATE FOR ECONOMIC PLANNING

Bosna i Hercegovina

Izvještaj o socijalnoj uključenosti

Godišnji izvještaj 2019.

Sarajevo, Novembar/studeni 2020.

Sadržaj

Spisak grafikona i tabela.....	3
Skraćenice.....	4
Uvod.....	5
Izvršni sažetak.....	6
Inkluzivno obrazovanje.....	8
Inkluzivnost školskog sistema	12
Zapošljavanje	13
Siromaštvo, socijalna zaštita i ljudska prava	18
Siromaštvo	18
Sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini.....	22
Ljudska prava.....	24
Djeca	25
Žene.....	27
Mladi.....	28
Starije osobe (penzioni sistem)	30
Osobe sa invaliditetom.....	31
Izbjegllice i raseljene osobe	33
Zdravstveni sektor.....	35
Finansiranje sektora zdravstvo u Bosni i Hercegovini	38

Spisak grafikona i tabela

Grafikon 1: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu u 2013. godini	9
Grafikon 2: Kretanje stope zaposlenosti za dob 20-64 u periodu 2014-2019.....	14
Grafikon 3: Aktivne i pasivne mjere zapošljavanja u BiH	15
Grafikon 4: Udio ekonomski neaktivnih osoba u dobi od 20-64 prema spolu i razlogu neaktivnosti, 2019.....	16
Grafikon 5: Stope siromaštva prema statusu zaposlenja nosioca domaćinstva	19
Grafikon 6: Problemi sa stambenom jedinicom sa kojima se sureću siromašna i nesiromašna domaćinstva	20
Grafikon 7: Indeks ljudskog razvoja (HDI) Bosna i Hercegovani uporedni pregled sa zemljama iz okruženja.....	20
Grafikon 8: Punoljetni korisnici socijalne zaštite, 2019. godina	23
Grafikon 9: Djeca u stanju socijalne potrebe.....	26
Grafikon 10: Osvojeni broj mandata u entitetskim parlamentima, 2018 godine.....	28
Grafikon 11: Broj penzionera u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj.....	31
Grafikon 12: Očekivani životni vijek, za oba spola, zadnje dostupan podatak	36
Grafikon 13: Standardizirana stopa smrtnosti (SDR), svi uzroci, zadnje dostupan podatak (2014.g.)	37
Grafikon 14: Izdaci za zdravstvo prema pružaocima usluga zdravstvene zaštite (top tri) i izvorima finansiranja u Bosni i Hercegovini, 2018, u milionima KM.....	38
Tabela 1: Inkluzivnost obrazovanja u BiH	10
Tabela 2: Stopa siromaštva po dobnim skupinama.....	18

Skraćenice

ARS – Anketa o radnoj snazi

APD – Anketa o potrošnji domaćinstava

BHAS – Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

BD – Brčko Distrikt

BDP – Bruto domaći proizvod

COR– Ciljevi održivog razvoja

DEP- Direkcija za ekonomsko planiranje

EU – Europska Unija

EUROSTAT – Statistički ured europske zajednice

FOND PIO/MIO – Fond penzijsko invalidskog osiguranja/mirovinsko invalidskog osiguranja

FOND PIO RS – Fond penzijsko invalidskog osiguranja Republike Srpske

KM – Konvertibilna marka

MOR – Međunarodna organizacija rada

MICS - Istraživanje višestrukih pokazatelja

OSI – Osobe s invaliditetom

PDV – Porez na dodanu vrijednost

PM – čestica zagađenja

PISA - Program za međunarodnu procjenu učenika

RCC – Vijeće za regionalnu saradnju

RS – Republika Srpska

SZO – Svjetska zdravstvena organizacija

SDR – Standardizirana stopa smrtnosti

UNESCO – Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu

UIS – Institut za statistiku Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu

UNDP – Program razvoja Ujedinjenih nacija

UNICEF – Fond Ujedinjenih nacija za djecu

WHO – Svjetska trgovinska organizacija

Uvod

Izvještaj o socijalnoj uključenosti Bosne i Hercegovine za 2019. godinu predstavlja razradu procesa koji omogućava osobama izloženim riziku od siromaštva i socijalne isključenosti da steknu priliku i neophodnu podršku za potpuno učešće u ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu, te da uživaju društveno prihvatljive standarde života i blagostanja primijenjenim u društvu u kojem žive. Socijalno uključivanje kao koncept, osnov je socijalnih politika u zemljama EU, kao i njihove uzajamne koordinacije na nivou EU.

Sam pojam socijalne uključenosti dobio je na važnosti u javnim raspravama o politici EU početkom 1985. g, ali prekretnica je svakako Lisabon 2000 (tzv. Lisabonska strategija) kada je utvrđen desetogodišnji strateški cilj „EU da postane najkonkurentnija i najdinamičnija ekonomija na svijetu zasnovana na znanju, sposobna za održiv ekonomski rast sa više i boljih radnih mjesta i većom socijalnom kohezijom“. U isto vrijeme utvrđen je i instrument za implementaciju Lisabonske strategije, tzv. Otvoreni metod koordinacije (OMC), koji pruža okvir za saradnju unutar i između zemalja članica čije su nacionalne politike usmjerene prema zajedničkim usvojenim razvojnim ciljevima zajednice.

Zemlje članice su se složile da utvrde i promovišu najučinkovitije politike i mjere u području socijalne zaštite i socijalne uključenosti sa ciljem međusobnog učenja i razmjene najboljih iskustava. Do stvarnog pokretanja procesa socijalnog uključivanja došlo je zasjedanjem Evropskog vijeća u Nici 2000. godine kada su usaglašeni sljedeći ciljevi u borbi protiv siromaštva i socijalne isključenosti koji su ključne poluge Evropske strategije za socijalnu uključenost:

1. olakšati svima zapošljavanje, te pristup resursima, pravima, robama i uslugama,
2. spriječiti rizik od isključenosti,
3. pomoći najugroženijim kategorijama stanovništva,
4. pokrenuti sve relevantne organe.

Za praćenje socijalne isključenosti, zemlje EU koriste SILC anketu (eng. Income, Social inclusion and Living Conditions) , dok se u Bosni i Hercegovini koristi Anketa o potrošnji domaćinstava.

Izvještaj o socijalnoj uključenosti za 2019. godinu predstavlja pregled socio-ekonomskih trendova od 2013 do 2019. godine sa akcentom na 2019 godinu. Analize su bazirane na zvaničnim dostupnim podacima od strane domaćih i inostranih izvora. Izvršeno je poređenje glavnih pokazatelja Bosne i Hercegovine sa zemljama jugoistočne Evrope. Nakon izvršnog sažetka gdje su predstavljeni glavni nalazi iz Izvještaja za 2019. godinu, u narednim poglavljima je detaljnije opisno stanje u oblastima iz kojih proizilaze strateških ciljevi inkluzivnog rasta za Bosnu i Hercegovinu.

Izvršni sažetak

Obrazovni sistem u BiH nije inkluzivnog karaktera i ne pridaje mu se odgovarajući značaj iako predstavlja veoma važan stub u pristupu socijalnoj uključenosti i obrazovanju u EU. Obrazovanje ima ključnu ulogu u procesu socijalnog uključivanja. Obrazovanjem se pojedinac osposobljava za uključivanje na tržište rada što omogućava finansijsko osamostaljivanje odnosno ekonomsku neovisnost. Tako se pojava siromaštva sprječava, a ujedno postiže bolji kvalitet života. Postoje mnogi faktori rizika od socijalne isključenosti koji su direktno povezani sa obrazovanjem, najčešći uzroci su loše materijalno stanje u porodici i nezadovoljavajuća systemska rješenja za različite nivoe obrazovanja. Dodatni faktori rizika za isključenost u obrazovanju su zdravstveni problemi, fizički ili mentalni nedostaci te pripadnost manjinskim grupama (poput Roma), kao i povratnicima u određeno područje ili regiju.

Anketna stopa zaposlenosti u Bosni i Hercegovini za 2019. godinu iznosila je 35,5%, i u blagom je porastu u odnosu na prethodnu godinu. Stopa zaposlenosti bilježi značajnu razliku među polovima (44,6% stopa zaposlenosti muškaraca, a 26,7% stopa zaposlenosti žena). Stopa nezaposlenosti u 2019 godini iznosila je 15,7% od čega 18,8% za žene, a 13,6% za muškarce. Prema administrativnim podacima, u 2019. godini u prosjeku je bilo 823.130 osoba zaposleno od čega su 353.408 bile žene. Ovo predstavlja povećanje od 18.633 ukupnog broja zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu (ukupno povećanje u broju zaposlenih za žene iznosi 23.486).¹

Siromaštvo u Bosni i Hercegovini najčešće se mjeri indikatorima vezanim za potrošnju dok se višedimenzionalnost siromaštva posmatra kroz zdravstvo, obrazovanje, mogućnost zapošljavanja i pristup ustanovama socijalne zaštite. Prema posljednjim dostupnim podacima Agencije za statistiku (za 2015 godinu), 16,9% stanovništva živjelo je u relativnom siromaštvo, a najbogatija petina je 4,9 puta više trošila u odnosu na najsiromašniju petinu stanovništva. U pogledu starosne strukture stopa siromaštva starih (65+) te djece (<15godina) je veća od prosječne za zemlju. U pogledu geografske distribucije veću stopu siromaštva bilježe domaćinstva koja žive u negradskom tipu domaćinstva. Siromaštvo prema spolu ne bilježi značajne promjene.

Izazovi u oblasti socijalne zaštite trebalo bi rješavati kroz poboljšanje sistema socijalne zaštite i socijalne inkluzije, boljim zakonskim propisima, većim učešćem lokalne zajednice, izradom jedinstvenog registra korisnika socijalnih naknada i izjednačavanje prava iste vrste, različitih kategorija osoba s invaliditetom kako bi se postigla bolja ciljanost socijalnih transfera.

Jedan od oblika socijalne zaštite primalo je ukupno 540.302 korisnika u Bosni i Hercegovini, što je za 1,40% manje nego 2018. godine.

U godišnjem izvještaju Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2019. godinu ovoj instituciji se obratilo se ukupno 13.292 građana, što je na skoro istom nivou iz 2018 godine.

Osiguranje uslova za poboljšanje položaja djeteta kroz sprovođenje usvojenih akcionih planova koji se odnose na zaštitu prava djeteta ostaje i dalje izazov u narednom periodu.

Stopa zaposlenosti mladih u 2019. godini je iznosila 23,4% i također je u porastu u odnosu na 2018. godinu kada je ova stopa iznosila 19,7% kao i u odnosu na 2017.godinu kada je ova stopa iznosila 17,6%

¹ BHAS, www.bhas.gov.ba

Broj penzionera i iznos prosječnih penzija u Bosni i Hercegovini i dalje je u stalnom porastu.

Generalne preporuke Savjeta za osobe s invaliditetom, Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine potrebno je i u budućem periodu implementirati.

U Bosni i Hercegovini je u statusu raseljenih 32.024 porodica, odnosno 96.305 raseljenih osoba.

Kapaciteti medicinskog kadra su znatno manji od EU-28 prosjeka što za posljedicu može da ima otežan i nepravovremen pristup pacijentu. U pogledu troškova u sektoru zdravstva, karakterističan je kontinuirani rast koji se nastavlja i u 2018 godini. Izdaci u zdravstvu u 2018 godini su iznosili 2 milijarde 972 miliona KM, što je više za 170 miliona nego u prethodnoj godini, a za oko 382 miliona više nego u 2014.godini². Kontinuirano povećanje izdataka se jednim dijelom može objasniti starenjem stanovništva, a i činjenicom da liječenje postaje „skuplje“ uvođenjem novih tehnologija i većeg spektra laboratorijskih nalaza, te općeg rasta indeksa cijena. Opća stopa mortaliteta je nepromijenjena u odnosu na prethodnu godinu (10,8 promila).

² 2013 godina je prva koja je obuhvaćena Nacionalnim računima u zdravstvu

Inkluzivno obrazovanje

Obrazovni sistem u BiH nije inkluzivnog karaktera i ne pridaje mu se značaj koji mu je odgovarajući, iako predstavlja veoma važan stub u pristupu socijalnoj uključenosti i obrazovanju u EU. Obrazovanje ima ključnu ulogu u procesu socijalnog uključivanja. Obrazovanjem se pojedinac osposobljava za uključivanje na tržište rada što omogućava finansijsko osamostaljivanje odnosno ekonomsku neovisnost. Tako se pojava siromaštva sprječava, a ujedno postiže bolji kvalitet života. Postoje mnogi faktori rizika od socijalne isključenosti koji su direktno povezani sa obrazovanjem, gdje su najčešći uzroci loše materijalno stanje u porodici i nezadovoljavajuća sistemski rješenja za različite nivoe obrazovanja. Dodatni faktori rizika za isključenost u obrazovanju su zdravstveni problemi, fizički ili mentalni nedostaci te pripadnost manjinskim grupama (poput Roma), kao i povratnicima u određeno područje ili regiju.

Među prvim koracima za unapređenje inkluzivnog obrazovanja je prepoznavanje inkluzije kao procesa u kojem je dijete u centru pažnje, osnaživanje i edukacija onih koji direktno rade na edukaciji djece, edukacija roditelja o tome kako da objektivno sagledaju probleme sa kojima se susreću i učestvuju u njihovom rješavanju. U cilju širenja inkluzivnog obrazovanja u Bosni i Hercegovini, postoji potreba da se podigne svijest nastavnika, direktora, roditelja i zajednica o značaju obrazovanja za djecu sa smetnjama u razvoju, što podrazumijeva institucionalnu obuku o inkluzivnom obrazovanju za nastavnike i rukovodeće osoblje škole. Inkluzivno obrazovanje se treba podsticati na svim nivoima od predškolskog obrazovanja. Proces socijalnog uključivanja treba početi što je ranije moguće - u ranoj razvojnoj fazi djeca sa smetnjama imaju najviše koristi od inkluzivnog obrazovanja, dok se djeca bez smetnji u ranoj mladosti nauče prihvaćati različitosti ljudi.

Danas, u doba brzog tehnološkog napretka, zadatak obrazovanja je osposobljavanje za samostalno učenje i snalaženje u društvu odnosno jačanje konkurentnosti pojedinca na tržištu rada. Iz navedenog proizilazi da se bez stečenih kvalifikacija nije moguće zaposliti čime se povećava rizik zapadanja u krug neobrazovanosti, nezaposlenosti i siromaštva. Praćenje realizacije inkluzije u obrazovanju podrazumijeva prepoznavanje primjera dobre prakse ali i barijera i teškoća sa kojima se njeni akteri susreću.

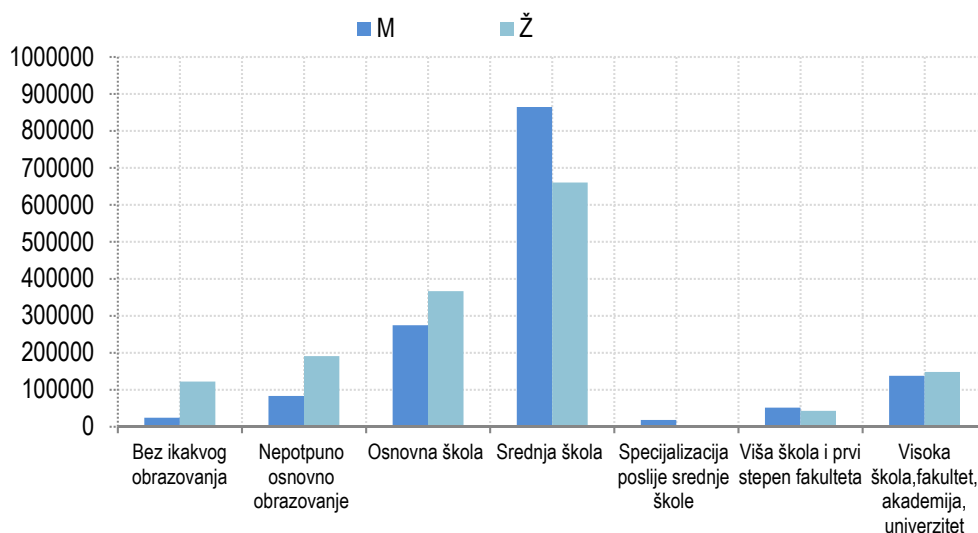
U većini škola proces identifikacije počinje sa upisom djeteta u školu. Roditelji vrlo rijetko prijavljuju posebne potrebe svoga djeteta (osim ako nije prisutno neko vidljivo fizičko onesposobljenje). Stoga **identifikacija uvjeta i potreba djeteta** obično počinje postupkom upisa u školu i to putem primjene **različitih testova i vršenja opservacije djeteta**. Vrste testova koji se koriste za procjenjivanje djece odnosno njihovih konkretnih sposobnosti razlikuju se od jedne škole do druge (a isto tako i od jedne regije do druge). Opšta namjena ovih testova je da izmjere orijentaciju u prostoru i vremenu, percepciju, prepoznavanje, pamćenje i druge kognitivne sposobnosti, kao i izgovor i artikulaciju. Takva procjena sposobnosti djeteta i drugih uvjeta (kao što su društveno i zdravstveno stanje) vrši se na nekoliko načina. U svim školama ključnu ulogu u ovome procesu igra školski pedagog. Neke škole pored školskog pedagoga imaju i druga zaposlena stručna lica, kao što su psiholozi i defektolozi (pedagozi za rad sa djecom sa posebnim potrebama). Prije upisivanja u školu, dijete mora donijeti zdravstveno uvjerenje izdato od strane doma zdravlja (osim u Tuzlanskom kantonu). U nekim školama formira se komisija za identifikaciju (koja pored školskog pedagoga uključuje i druga stručna lica i defektologe) samo u svrhu vršenja procjene djece. Obično se ova komisija sastoji od doktora medicine, školskog pedagoga, jednog ili više nastavnika, psihologa, defektologa, socijalnog radnika i logopeda. Mora se ipak primijetiti da

takve komisije nisu na raspolaganju u svim školama, te da u mnogim mjestima proces identifikacije i procjene provodi samo školski pedagog služeći se nizom testova.

Glavni problem u vezi sa postupkom identifikacije odnosi se na testove koji služe za procjenjivanje djeteta. Prvo, u većini škola testovi koji se koriste za procjenu nisu standardizirani niti su namijenjeni za identifikaciju potencijala djeteta. Tipovi testova razlikuju se od jedne škole do druge i usmjereni su na otkrivanje poteškoća kod djeteta, a ne djetetovih potencijala. Zbog toga, a u cilju rješavanja ovog problema, relevantne zainteresirane strane trebale bi raditi na razvijanju novih testova ili na revidiranju i standardiziranju starih testova. Drugo, navedene testove uglavnom administriraju školski pedagozi, a ne školski psiholozi koji su stručna lica kvalificirana za primjenu i analizu testova. U postojećoj situaciji s obzirom na to da u školama nema zaposlenih psihologa, školski pedagozi rade posao koji ne bi trebali raditi. Zapošljavanje psihologa u osnovnim školama vlasti bi trebale postaviti kao prioritet ukoliko se želi postići vršenje odgovarajućih i standardiziranih procjena.

Prema podacima iz Popisa stanovništva u Bosni i Hercegovini 2013. godine, 2,82% stanovništva u BiH je nepismeno. Po rodnoj podjeli, 0,78% muškaraca i 4,76% žena od ukupnog stanovništva je nepismeno. Primjetna je razlika u nivou obrazovanja stanovništva po spolu, gdje daleko veći broj žena ima niže nivoe obrazovanja (bez obrazovanja, nepotpuno i osnovno obrazovanje). Dok 59% muškaraca preko 15 godina ima srednje obrazovanje, kod žena je taj postotak 43%.

Grafikon 1: Stanovništvo staro 15 i više godina prema najvišoj završenoj školi i spolu u 2013. godini

Prema posljednjim podacima o uključenosti djece u **predškolski odgoj i obrazovanje** u školskoj 2018/2019. godini u BiH ukupno je bilo 359 predškolskih ustanova sa 28.511 djece. U odnosu na prethodnu školsku godinu broj predškolskih ustanova je veći za 8,1%, broj djece korisnika predškolskih ustanova porastao je za 10, %, a broj zaposlenih veći je za 9,8%. Od ukupnog broja djece, 67,8% obuhvaćeno je u javnim ustanovama, dok je u privatnim ustanovama obuhvaćeno 32,2% djece. Na mjesto u predškolskim ustanovama i dalje čeka 3.531 dijete što je u odnosu na prethodnu godinu više za 27,1%. U školskoj 2018/2019. godini u jasličkoj grupi je boravilo 5.663 djece, što je za 16% više u odnosu na prethodnu školsku godinu. Najveću grupu čine djeca uzrasta

2–3 godine (60,1%)³. Povećao se i broj djece koja nisu primljena zbog popunjenog kapaciteta predškolskih ustanova u drastičnoj mjeri. S obzirom na to da je predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u školu Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini propisan kao obavezan, neophodno će biti dodatno povećati obuhvat djece uzrasta pet do šest godina programima predškolskog odgoja i obrazovanja.

Procijenjena **stopa pohađanja škole za djecu uzrasta od 6 do 14 godina** iznosi 92,9% za Bosnu i Hercegovinu. Broj učenika u osnovnim i srednjim školama se iz godine u godinu smanjuje. U školskoj 2019/2020. godini u Bosni i Hercegovini u 1.785 osnovnih škola upisano je 274.034 učenika, što je u odnosu na prethodnu školsku godinu manje za 5.984 učenika, ili 2,1 %. Učešće broja učenika u odnosu na ukupan broj učenika iznosi 48,6%. U školskoj 2019/2020. godini u prve razrede je upisano 29.228 učenika, što je u odnosu na školsku 2018/2019. godinu manje za 5%. Učešće broja učenika u odnosu na ukupan broj učenika iznosi 44,4%. U ugroženu skupinu djece spadaju djeca koja su navršila 15 godina, a nisu pohađala osnovnu školu, jer se oni, prema zakonu, školuju po principu školovanja odraslih. To podrazumijeva vanredno polaganje razreda.

Jedan od faktora socijalne uključenosti/isključenosti jeste **finansijska dostupnost obrazovanju**. Stopa upisa djece iz siromašnih porodica u srednje škole mnogo je niža od prosjeka. Pregled javne potrošnje⁴ pokazuje da je stopa upisa djece iz siromašnih porodica mnogo niža nego što je slučaj sa njihovim “nesiromašnim” vršnjacima, što ih stavlja u daleko ranjiviji položaj u pogledu siromaštva. Nadalje, učenici koji ne nastave pohađati srednju školu se nakon završetka osnovne škole nalaze u riziku od siromaštva (57% ih je u kategoriji siromašnih)⁵. Mnogi učenici koji pohađaju stručne škole nisu imali adekvatan pristup opštem obrazovanju i zbog toga nisu kvalitetno pripremljeni da se suoče sa izazovima današnjeg tržišta rada.

Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine je objavila podatke o izdacima za formalno obrazovanje u Bosni i Hercegovini u referentnoj 2018. godini, a koje su dobijene na osnovu provedenog istraživanja finansijske statistike obrazovanja. Javni izdaci za formalno obrazovanje u Bosni i Hercegovini u 2018. godini iznosili su 1 333 687 281 KM ili 3,9% bruto domaćeg proizvoda. Javni, privatni izdaci i sredstva iz inostranstva za obrazovne ustanove u 2018. godini iznosili su 1 358 763 138 KM ili 4% bruto domaćeg proizvoda. Od ukupnog iznosa izdataka za obrazovne ustanove, javni izdaci bili su 95,7%, privatni izdaci 4%, a 0,3% bila su sredstva iz inostranstva. U strukturi ukupnih izdataka za obrazovne ustanove, izdaci za predškolsko obrazovanje učestvovali su sa 4,4%, osnovno obrazovanje 50,3%, srednje obrazovanje 25% i visoko obrazovanje 19,2%.

Tabela 1: Inkluzivnost obrazovanja u BiH

	2015	2016	2017	2018	2019	Izvor
Učešće odraslih (starosti 25-64) u cjeloživotnom učenju	2,3	2,6	-	-	-	ARS BHAS
Rano napuštanje obrazovanja (starosna grupa 18-24)	5,2	4,9	-	-	-	ARS BHAS
Upis u tehničko i stručno obrazovanje i obuku (TVET) kao % od ukupnog broja upisanih u srednjoškolsko obrazovanje	74,2	75,09	75,9	76,2	77,3	UNESCO Institute of Statistics

³ Agencija za Statistiku BiH, *Statistika obrazovanja 2018/2019. godina*

⁴ Svjetska banka 2004. godine.

⁵ Istraživanje za potrebe Izvještaja o humanom razvoju za 2007. godinu, UNDP.

Prema zadnjim podacima o **ranom napuštanju obrazovanja**, u BiH 2016. godine 4,9% osoba od 18-24 godine ima najviše dva razreda srednje škole, istovremeno u EU28 ta stopa iznosi 10,6%⁶. Cilj strategije EU 2020 je da prosjek bude 10%. U periodu od 2010. do 2018. godine, stopa ranog napuštanja škole je bila veća kod žena. Stopa upisa u srednje škole u BiH iznosi 87,4%⁷. Oko 54% učenika srednju školu završi u redovnom roku, dok svega 24% srednjoškolaca jedne generacije nastavlja školovanje na višim/visokim školama. Napuštanje srednjeg obrazovanja u najvećem broju slučajeva povezano je sa maloljetničkom delikvencijom (52,0%), pripadnosti romskoj populaciji (48,3%), te siromaštvom i materijalnim stanjem porodice (37,9%)⁸. Razlozi za napuštanje obrazovanja u osnovnoj/srednjoj školi su mnogostruki. Jedan od razloga je loša ekonomska situacija u domaćinstvima, gdje roditelji nisu u mogućnosti finansirati obrazovanje svog djeteta. Također, određen broj djece u BiH ima otežan pristup školama jer žive u udaljenim krajevima, izolovanim područjima koja često nemaju prilazne puteve, kojima bi se mogla kretati motorizirana vozila. Nedovoljno razvijena svijest i nedovoljna informiranost roditelja o potrebi obrazovanja djece je, također, jedan od faktora koji utiču na to da se djeca ne upisuju u osnovne škole. Ovo je posebno prisutno kod roditelja s niskim nivoom obrazovanja, kao i kod roditelja koji imaju problema u intelektualnom razvoju.

Djeca s posebnim potrebama, tačnije, djeca koja imaju poteškoća u razvoju ili boluju od hroničnih bolesti, i zbog toga su osuđena na boravak u bolnici ili kod kuće, predstavljaju grupe djece koja ponekad ili ne upisuju ili napuštaju osnovno obrazovanje. Školu ponekad nisu u mogućnosti da pohađaju **djeca povratnici** zbog lošeg materijalnog stanja i geografske dostupnosti škole. Djeca iz **porodica u stanju socijalne potrebe**, također, u velikom procentu napuštaju srednjoškolsko obrazovanje. Izdvajanja države za pomoć takvim porodicama su neznatna, a, prema nekim procjenama, za jednu godinu školovanja u srednjoj školi potroši se između dvije i tri hiljade konvertibilnih maraka. Porodice u kojima su roditelji nezaposleni, ili samo jedan roditelj radi, imaju niska primanja i ne mogu obezbijediti ova sredstva, a samim tim nisu u mogućnosti djeci omogućiti nastavak školovanja.

Romska populacija je u BiH posebno ugrožena. Prema zvaničnim podacima, 64 romske djece su napustila školovanje u školskoj 2014./2015. godini⁹. Istraživanja djece i mladih koji ne upisuju i koji napuštaju školu (UNICEF, 2011) ukazuju na podatak da je čak 46,2% romske djece napustilo osnovnu školu, a manje od 15% romske djece u Bosni i Hercegovini bilo uključeno u srednjoškolsko obrazovanje. Na ovaj način su sebi onemogućili nastavak obrazovnog puta ka sticanju određenih kvalifikacija. U nekim slučajevima, problem neprijavlivanja djece u matičnu knjigu rođenih se prenosi u obrazovanje gdje ta djeca ne pohađaju ni osnovnu školu. Velika nepismenost među ovom populacijom dovodi do toga da oni i nisu svjesni koliki značaj za razvoj djeteta ima obrazovanje. Dodatni razlog zbog kojeg je u ovoj populaciji visok procenat onih koji nemaju završenu niti osnovnu školu, jeste to što nemaju mogućnost školovanja na maternjem jeziku, a njihova djeca, do polaska u školu, vrlo slabo znaju jezike konstitutivnih naroda, tako da prilikom polaska u školu tek počinju da ih savladavaju, što utiče na njihov uspjeh u učenju¹⁰.

⁶ Early school leavers, EUROSTAT.

⁷ SEE 2020.

⁸ Istraživanje o nepohađanju i napuštanju obrazovanja u osnovnim i srednjim školama u BiH. (MDGF YERP/UNICEF). 2011.

⁹ Izvještaj o provođenju Revidiranog akcionog plana bosne i hercegovine o obrazovnim potrebama Roma, za školsku 2014./2015. godinu.

¹⁰ Izvještaj o provođenju Revidiranog akcionog plana bosne i hercegovine o obrazovnim potrebama Roma, za školsku 2014./2015. godinu.

Romska djeca su **izložena diskriminaciji od strane obrazovnih sistema**, nastavnika i djece na osnovu njihovog siromaštva, rase, jezika i brojnih nepovoljnih situacija u životima romske djece, što im onemogućava da redovno učestvuju u školskoj nastavi i da dobijaju adekvatnu podršku od svojih roditelja. Najčešće je pomoć u školovanju romske djece ograničena na osiguravanje školskih sveski i drugog materijala za učenje. S druge strane, samim materijalima ne stvaraju se preduvjeti u zajednici za unapređenje obrazovno-odgojnih rezultata kod romske djece. Zbog toga neke škole osiguravaju pripremne časove za romsku djecu namijenjene djeci koja nikada nisu pogađala školu niti su bili uključeni u predškolske aktivnosti. Nije ipak rijedak slučaj da romska djeca ne pođu na vrijeme u školu, što za posljedicu ima heterogeni sastav grupa djece koja pohađaju pripremne časove u smislu njihovog uzrasta (6-13 godina).

Pošto u nižim razredima ima veliki broj starije romske djece, za njih se organiziraju posebni časovi za nadoknadu propuštenog što im omogućava da se obrazuju sa drugom djecom svoga uzrasta. Škole sa značajnim brojem djece starije od 15 godina koja nisu završila osnovnu školu organiziraju vanredne ispite za djecu koja nikada nisu pohađala redovnu osnovnu školu ili za djecu koja su se ispislala iz škole. Samo nekolicina škola obuhvaćenih istraživanjem imalo je praksu upošljavanja romskog asistenta u cilju olakšavanja pristupa romskim porodicama i zajednicama. Zadaća romskog asistenta je da prati pohađanje nastave među romskom djecom različitim školskim aktivnostima, da im pruži potrebnu pomoć i da uspostavi partnerske odnose sa njihovim porodicama.

Inkluzivnost školskog sistema

Prosječni nivo percepcije inkluzivnosti škole ocijenjen je najnižom ocjenom od strane djece (učenika) i najvišom ocjenom od strane nastavnika u sve tri dimenzije. Prosječni nivo kod nastavnika i roditelja slaže se u percepciji inkluzivnosti kulture i politika, a značajno se razlikuje u viđenju inkluzivnosti školskih praksi.

Srednji nivo inkluzivne kulture (što uključuje nivoe razvoja zajednice i inkluzivnih vrijednosti) značajno je viši u školama koje se nalaze u ruralnim područjima nego školama iz urbanih područja. To bi moglo značiti da djeca iz više ruralnih područja svoju školu vide kao sigurniju i podsticajnu zajednicu u poređenju sa djecom iz više urbanih područja. O razlozima ovakvog nalaza može se samo špekulisati. Manji broj djece i nastavnika u ruralnim područjima mogao bi voditi boljem poznavanju djece između sebe i formiranju zajednice koja više liči na porodicu uz izraženo osjećanje sigurnosti i podrške. Pored toga, u ruralnim područjima časovi se često održavaju za miješane grupe djece različitih uzrasta gdje se onda metodologija nastave mora adekvatno prilagoditi uzrastu djece. Moguće je da su nastavnici sa dugim iskustvom rada u miješanim odjeljenjima stekli vještine da mogu olakšati lekcije djeci sa različitim nivoom vještina, različitim karakterističnim ponašanjem i stavovima, čime se pozitivno utječe na opšti stav djece koja školu vide kao inkluzivnu.

Kao i kod nivoa inkluzivne kulture, djeca iz više ruralnih područja smatraju da njihove škole pokazuju više inkluzivnih politika i praksi (npr., organiziranja i mobiliziranja resursa) u poređenju sa djecom iz više urbanih područja.

Zapošljavanje

Zapošljavanje je jedan od osnovnih uslova za osiguranje socijalne uključenosti. Bosansko-hercegovačko tržište radne snage u zadnjoj deceniji i dalje karakteriše visoka stopa neaktivnosti, nezaposlenosti, a posebno dugoročne nezaposlenosti. Aktivne politike zapošljavanja na tržištu radne snage, iako bilježe pozitivan trend, zahtijevaju evaluaciju njihove efikasnosti i održivosti na duži vremenski period. Službe za zapošljavanje na svim nivoima vlasti, iako nude obuke za sticanje određenih vještina koje bi trebalo povećati konkurentnost pojedinca na tržištu rada, ne vode evidenciju nezaposlenih prema vještinama već prema nivou obrazovanja. S druge strane, većina poslodavca prilikom konkursnih procedura navodi neophodne vještine koje je potrebno posjedovati za obavljanje određenog radnog mjesta.

Podaci o tržištu rada u Bosni i Hercegovini, entitetima i Brčko distriktu BiH mogu se prikupiti iz dva izvora: administrativni podaci i Anketa o radnoj snazi (ARS). Podaci iz Anketa o radnoj snazi (ARS) metodološki se zasnivaju na preporukama Međunarodne organizacije rada (MOR) i zahtjevima EUROSTAT-a i međunarodno su uporedivi.

Anketna stopa zaposlenosti za Bosnu i Hercegovinu za 2019. godinu iznosila je 35,5%, i u blagom je porastu u odnosu na prethodnu godinu. Stopa zaposlenosti bilježi značajnu razliku među polovima (44,6% je stopa zaposlenosti muškaraca, a 26,7% je stopa zaposlenosti žena). Prema administrativnim podacima, u 2019 godini u prosjeku je bilo 823.130 osoba zaposleno od čega su 353.408 bile žene. Ovo predstavlja povećanje od 18.633 ukupnog broja zaposlenih u odnosu na prethodnu godinu (ukupno povećanje u broju zaposlenih za žene iznosi 23.486)¹¹.

Prema dobnim skupinama najnižu stopu zaposlenosti imaju mladi 15-24 (23,4%), a najveću stopu zaposlenosti imaju osobe dobnih skupina 25-49 (60,7%)¹². I u ovim dobnim primjetna je gender razlika. Stopa zaposlenosti 15-24 za muškarce iznosi 27,4% a za žene 18,6%. Stopa zaposlenosti dobnih skupina 25-49 za muškarce iznosi 73% a za žene 48,5%.

U pogledu stope zaposlenosti, BiH bilježi niske stope i u poređenju sa regijom. Prema podacima EUROSTAT-a i Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, najveću stopu zaposlenosti (20-64 godina starosti) za 2019 godinu, nakon Hrvatske, imala je Srbija 65,2%, dok je najmanju ima Bosna i Hercegovina sa 49,7%¹³.

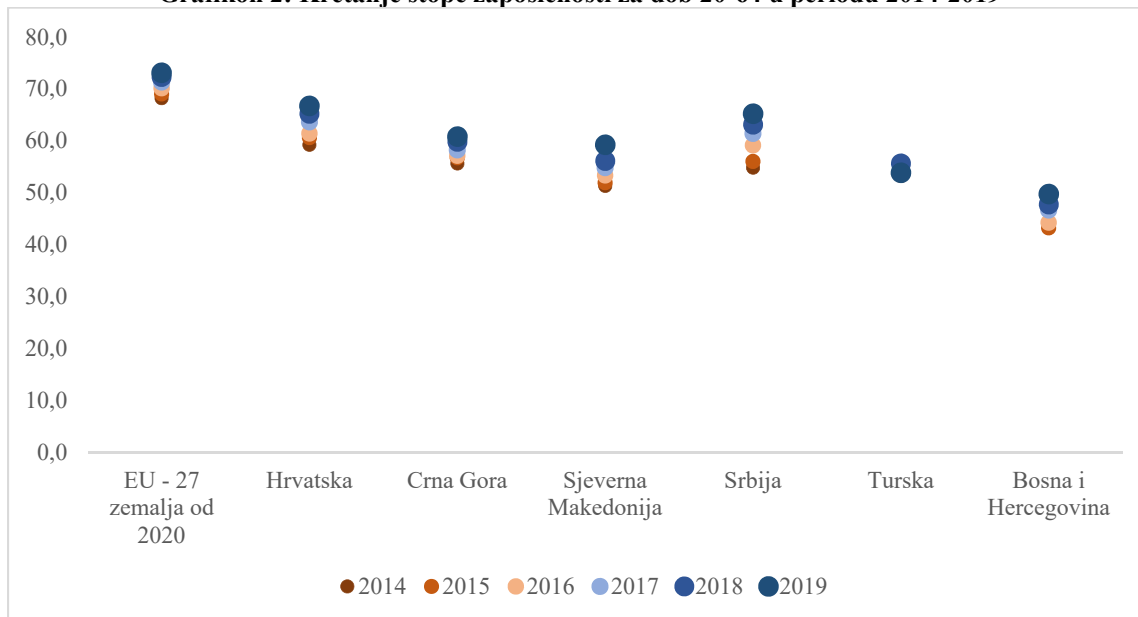
Grafikon 2 prikazuje i da je u šestogodišnjem periodu (2014-2019), svaka zemlja povećala stopu zaposlenosti za ovu dobnu skupinu (izuzev Turske), s tim da su najuspješnije bile Albanija i Srbija.

¹¹ BHAS, www.bhas.gov.ba

¹² Anketa o radnoj snazi, BHAS

¹³ <https://www.rcc.int/seeds/results/1/see2020-progress-tracker>

Grafikon 2: Kretanje stope zaposlenosti za dob 20-64 u periodu 2014-2019

Izvor: EUROSTAT baza podataka na dan 10.11.2020 ([Ifsa_ergan]) i Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

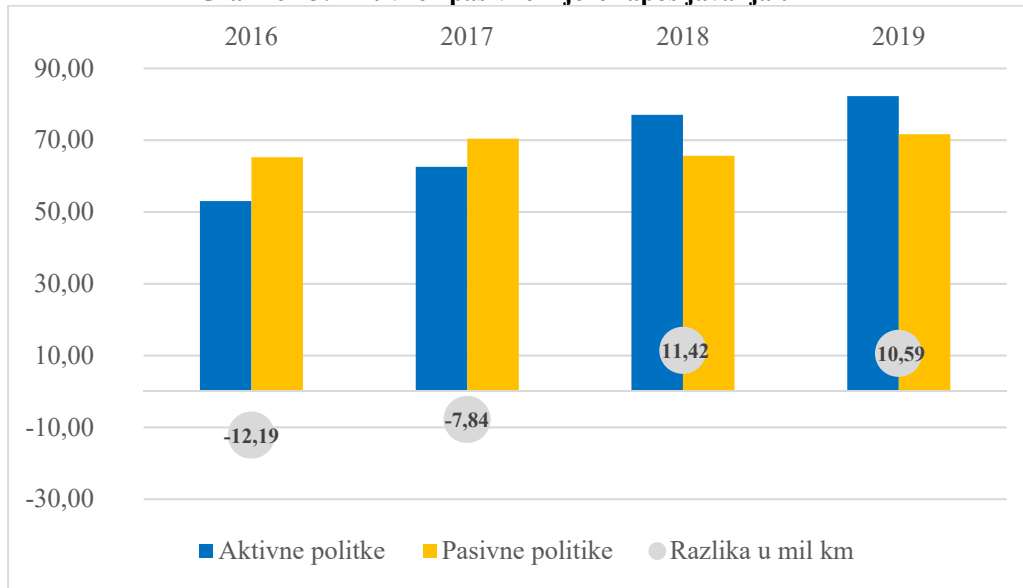
U pogledu nezaposlenosti, najveći problem u BiH je što je nezaposlenost strukturne prirode. To znači da najveći udio predstavljaju osobe koje su nezaposlene više od godinu dana. U 2019. godini stopa nezaposlenosti je iznosila 15,7%, te je smanjena za 2,7 procentna poena u odnosu na prethodnu godinu. I registrovana nezaposlenost bilježi pad. U prosjeku u 2019.g. bilo je oko 411.230 osoba nezaposleno, što je manje za oko 40.468 osoba.

Posmatrano po dobnim skupinama, najveću stopu nezaposlenosti bilježe mladi 15-24 (33,8%), a najnižu starosna skupina od 50-64 (9,7%). Za razliku od stope zaposlenosti, stopa nezaposleni ne bilježi visok gender jaz (13,6% muškarci u odnosu na 18,8% žene). Ipak, jaz se povećao u 2019.godini u odnosu na 2018.godinu odnosno sa 3,1 procentna poena povećao se na 5,2 procentnih poena.

Posmatrajući dvije zadnje godine stopa nezaposlenosti se smanjuje kako za sve dobne skupine tako i za oba spola.

Podaci o aktivnim politikama zapošljavanja u BiH nisu konsolidovani. Jedini dostupni podaci o aktivnim politikama su oni koji se sprovode putem biroa za zapošljavanje. Prema metodologiji EUROSTATA u aktivne mjere uračunati su i administrativni troškovi biroa za zapošljavanje (režije, plate zaposlenih). Pasivne mjere zapošljavanja su veće od aktivnih ali se razlika smanjuje. U pasivne mjere su uračunati, pored novčanih naknada u slučaju nezaposlenosti i novac koji birovi plaćaju fondovima za zdravstveno osiguranje, što predstavlja dodatno opterećenje za adekvatnije ciljanje aktivnih politika zapošljavanja.

Grafikon 3: Aktivne i pasivne mjere zapošljavanja u BiH

Izvor: Agencija za rad i zapošljavanje BiH (Podaci su dobiveni na zahtjev Direkcije za ekonomsko planiranje BiH)

Prema dostavljenim podacima Agencije za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine u aktivne i pasivne mjere zapošljavanja u Bosni i Hercegovini utrošeno je skoro 154 miliona KM u 2019. godini, što je ujedno i najveći iznos utrošen na mjere zapošljavanja do sada. Iako i aktivne i pasivne mjere bilježe povećanje u odnosu na prethodnu godinu razlika u korist aktivnih mjera se smanjila ali još uvijek je pozitivna, tj. 10,59 miliona KM je više utrošeno na aktivne nego na pasivne mjere zapošljavanja. I dalje su u oba entiteta najpopularnije mjere koje se odnose na podršku zapošljavanja i rehabilitaciju, a za njom slijedi start-up poduzetništvo.

U Bosni i Hercegovini je i dalje sve popularniji **trend zapošljavanja u inostranstvu**. Jedinstvena statistika o ovome ne postoji, ali postoje podaci kojima raspolaže Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine.

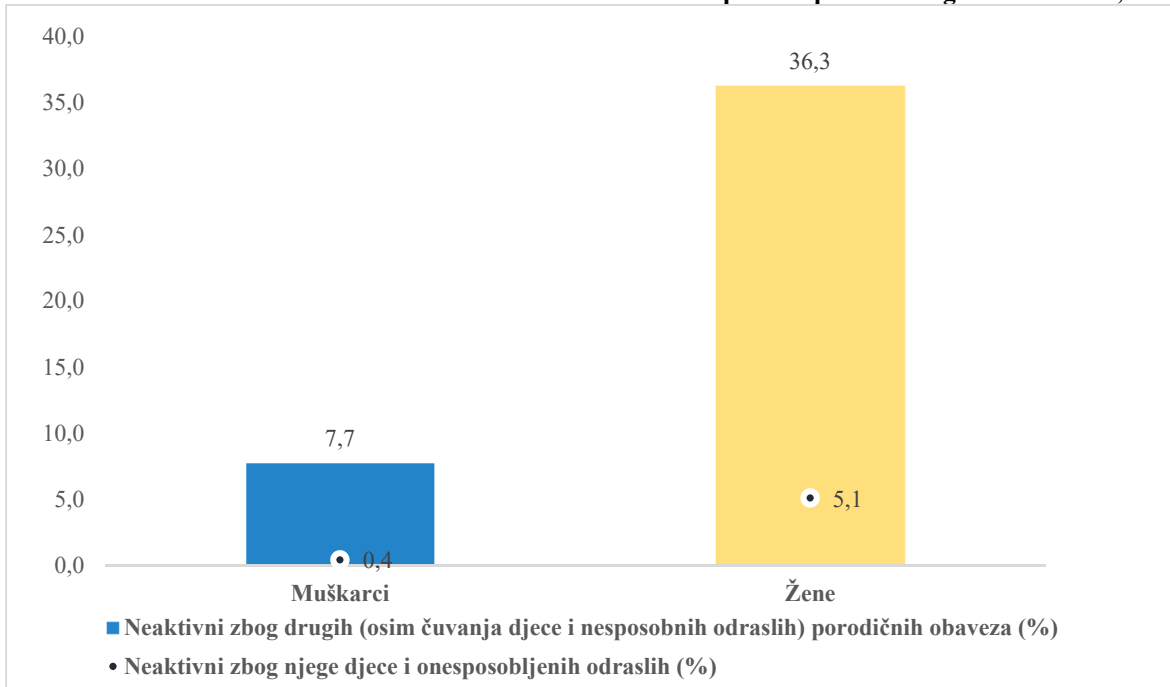
BiH trenutno ima potpisane međudržavne sporazume o zapošljavanju sa Slovenijom, Srbijom i Katarom, te međuinstitucionalni dogovor o posredovanju pri zapošljavanju radnika iz BiH na određeno vrijeme, a koji se odnosi samo na osobe sa završenom srednjom medicinskom školom. Od navedenih sporazuma trenutno se implementiraju samo Slovenija i Njemačka, dok iz Katara i Srbije nema radnih ponuda. Od 2013. godine do kraja 2018. godine u Sloveniji je zaposleno 35.999 osoba (oko 70% su osobe od 30-45 godina). Samo u 2019. godini, prema dostavljenim podacima Agencije za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine, u Sloveniji je zaposleno 14.581 radnika. Dominantna starosna grupa je bila od 20-24 godine 22,98%, zatim 25-29 godina 19,35%, te 30-34 godine 16,34%. Kada su u pitanju zanimanja i dalje su najtraženiji vozači motornih vozila, te varioci – na oba zanimanja otpada oko 25% oglasa. Rast je evidentan budući da je u četverogodišnjem periodu 2013.-2016. u Sloveniji zaposleno 10.831, a samo u dvije godine (2017. i 2018.) taj broj iznosi 35.999 osoba. U Njemačkoj u periodu 2013.-2018. zaposleno je 4.552 medicinskih radnika, preko Agencije za rad i zapošljavanje, od toga 60% su osobe od 20-30 godina. U Saveznoj Republici Njemačkoj u 2019. godini do 20.07.2019. ukupno je izdato 683 radne dozvole. Sa Slovenijom postoji odredba u ugovoru da osoba mora biti evidentirana u zavodu za zapošljavanje, dok sa SR Njemačkom taj uslov ne postoji. Kada je riječ o starosnoj strukturi dominantno se zapošljavaju osobe starosti 20-35 godina. Od svih kandidata 63,9% je žena.

Sporazum sa Katarom se ne implementira jer nije definirana procedura za provođenje Sporazuma, te zbog toga nema ni radnih ponuda iz ove države.

Prema podacima koje Direkciji za ekonomsko planiranje dostavlja Agencija za rad i zapošljavanje u Bosni i Hercegovini, prosječan mjesečni obuhvat korisnika novčanih naknada je iznosio 3,05%.

Također, za Bosnu i Hercegovinu je i dalje karakterističan visok udio **neaktivnog stanovništva**. Neaktivno stanovništvo je ono koje je nezaposleno a i da im bude ponuđen posao ne bi ga prihvatili. Anketa o radnoj snazi za 2019. godinu bilježi stopu aktivnosti od 42,1% što je identična stopi od prethodne godine. Inače, stopa aktivnosti u zadnje 3 godine bilježi neznatne promjene, što znači da je potrebno upotrijebiti aktivacijske politike zapošljavanja sa posebnim fokusom za žene i mlade. Prema dobnim skupinama, stopa aktivnosti je najizraženija za starosnu skupinu od 25-34 (75,3%), dok je najniža za stare 65+ (6,9%) i mlade 15-24 (35,4%). Postoji značajna razlika prema spolu u pogledu stope aktivnosti pri čemu je za muškarce veća od žena (51,7% u odnosu na 32,9%). Žene najviše navode kao razlog neaktivnosti brigu o domaćinstvu. Jedan od razloga koji navode je i njega djece i onesposobljenih starih (5,1% za žene u odnosu na 0,7% za muškarce).

Grafikon 4: Udio ekonomski neaktivnih osoba u dobi od 20-64 prema spolu i razlogu neaktivnosti, 2019

Izvor: Podaci su dobiveni na zahtjev od Agencije za statistiku BiH

U poređenju sa zemljama regiona, Bosna i Hercegovina ima najveću neaktivnost, a Albanija najmanju¹⁴.

Osobe sa invaliditetom su i dalje posebno diskriminirane na tržištu rada jer i pored izdvajanja na aktivne politike zapošljavanja, one nemaju svugdje omogućen fizički pristup poslu radi neprilagođenosti infrastrukture (trotoari, javni prevoz, razni objekti i javne ustanove).

Tržište rada u Bosni i Hercegovini i dalje se suočava sa brojnim izazovima. Ne postoji sistem monitoringa potražnje i ponude za radnom snagom što dodatno otežava upravljanje sa aktivnim

¹⁴ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Enlargement_countries_-_labour_market_statistics

politikama zapošljavanja kao i sa usklađivanjem obrazovanja i tržišta rada. Da bi se aktivne politike adekvatno planirale neophodno je da se zavodi za zapošljavanje „oslobode“ od socijalnih politika.

Nedostatak radnih mjesta koja bi apsorbirala ponudu radne snage i dalje ostaje jedan od ključnih problema. Postoje inicijative da se smanje doprinosi na plate što bi uticalo na smanjenje sive ekonomije, i samim tim bi se povećala zaposlenost. Također, pored smanjivanja doprinosa, postoje inicijative o smanjivanju procedura za pokretanje malih i srednjih preduzeća, što bi trebalo rezultirati kreiranjem novih radnih mjesta. U slučaju smanjivanja doprinosa neophodno je iznaći alternativne izvore finansiranja zdravstvenog, penzionog i fonda za nezaposlene. Postoje određene preporuke koje predviđaju povećanje PDV-a u zamjenu za niže doprinose. Potrebno je biti posebno pažljiv pri tome i uraditi analizu uticaja povećanja PDV-a na siromaštvo stanovništva.

Siromaštvo, socijalna zaštita i ljudska prava

Siromaštvo

Sve do nedavno, termin “siromaštvo” primjenjivao se u značenju nedovoljnosti prihoda za nabavku minimalne korpe roba i usluga. Danas se uzima da je siromaštvo stanje kada nedostaju osnovne mogućnosti za dostojanstven život. Prepoznatljivo je da se siromaštvo manifestira na razne načine, među kojima su nedostatak prihoda i sredstava dostatnih da se osigura održiva egzistencija; glad i neuhranjenost, slabo zdravlje, ograničena ili nikakva dostupnost obrazovanju i ostalim temeljnim uslugama; povećana smrtnost, uključujući smrtnost od bolesti; beskućništvo i neadekvatni stambeni uvjeti; nesigurno okruženje, društvena diskriminacija i izolacija. Nesudjelovanje u odlučivanju i u građanskom, društvenom i kulturnom životu zajednice također su bitne karakteristike negacije ljudskih prava. Multidimenzionalnost siromaštva kao pojave omogućava nam da o njemu razmišljamo kao o stanju koje karakteriziraju trajna ili kronična uskraćenost resursa, sposobnosti, mogućnosti izbora, sigurnosti i moći koji su potrebni za adekvatan životni standard i ostvarenje drugih građanskih, ekonomskih, političkih, kulturnih i socijalnih prava.

Agenda 2030 od svojih 17 postavljenih ciljeva ima dva koja se izravno odnose na smanjenje siromaštva i iskorijevanje gladi u svijetu. Ali ako posmatramo siromaštvo multidimenzionalno, možemo reći da se i drugih 15 ciljeva indirektno odnose na siromaštvo.

Siromaštvo u BiH najčešće se mjeri indikatorima vezanim za potrošnju koji se dobijaju na osnovu Ankete o potrošnji domaćinstva. Prema posljednjim dostupnim podacima Agencije za statistiku 16,9% stanovništva živjelo je u relativnom siromaštvu. Najbogatija petina je 4,9 puta više trošila u odnosu na najsiromašniju petinu.

Na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH¹⁵, stopa siromaštva starih (65+) te djece (<15godina), je veća od prosječne za zemlju. Stopa siromaštva starih iznosi 20%, a udio djece koja žive u domaćinstvima koja su relativno siromašna je 18,7%. Najnižu stopu siromaštva ima dobna skupina 35-64.

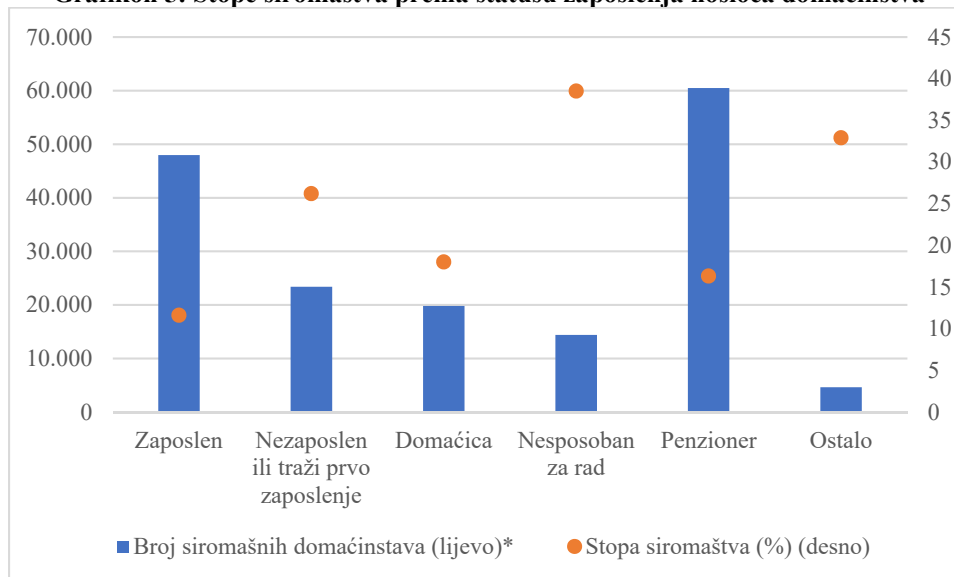
Tabela 2: Stopa siromaštva po dobnim skupinama

Dobna skupina	2011	2015
0-5	19,1	19,3
6-17	20,3	18,2
18-34	16,5	15,8
35-64	16,2	15,5
>=65	21,3	20,0
Ukupna relativna stopa siromaštva	17,2	16,5

Prema statusu zaposlenja nosioca domaćinstva, u najvećem riziku od siromaštva su domaćinstva u kojima je nosilac domaćinstva nesposoban za rad (38,5%), a najmanja je kada je nosilac domaćinstva zaposlen 11,6% .

¹⁵ Podaci nisu objavljeni već su dostavljeni Direkciji za ekonomsko planiranje na upit

Grafikon 5: Stope siromaštva prema statusu zaposlenja nosioca domaćinstva

*Odnosi se na nosioca domaćinstva

Izvor: BHAS na osnovu APD2015 i dostavljenih podataka DEPu

Posebno treba istaknuti i to da se stope relativnog siromaštva značajno razlikuju za gradsko (12,2%) i negradsko stanovništvo (20,2%)¹⁶.

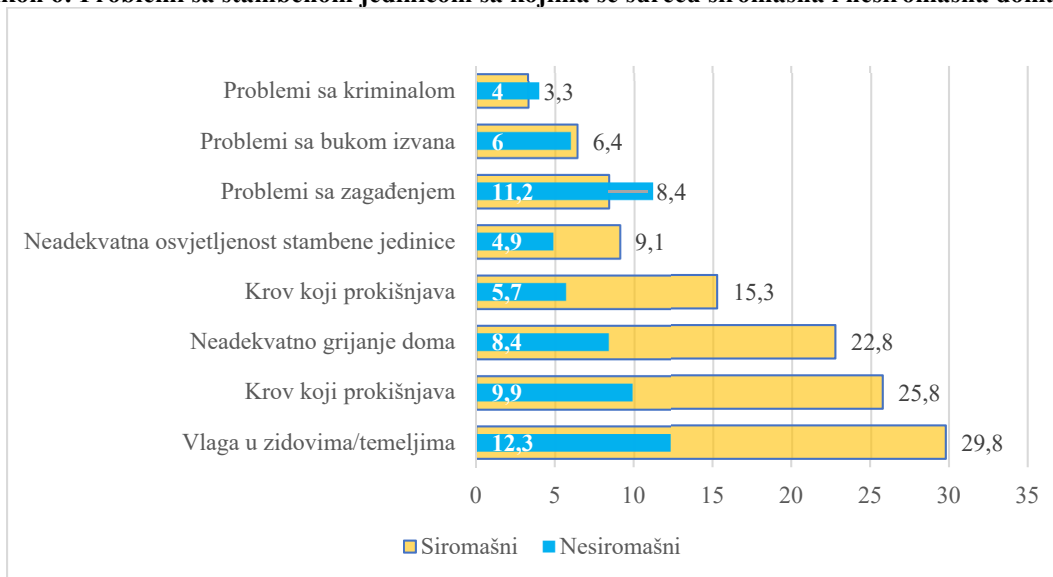
Iako se relativno siromaštvo smanjilo to ne znači da je došlo do pada apsolutnog siromaštva. Relativno siromaštvo mjeri odnos između onih koji najmanje troše sa ostalim domaćinstvima u Bosni i Hercegovini. Tako da smanjenje stope relativnog siromaštva može značiti da su najsiromašniji poboljšali položaj u odnosu na bogate, a može značiti i da su bogati pogoršali svoj položaj u odnosu na siromašne a da se stvarno stanje siromašnih nije promijenilo.

Posmatrajući gradska i negradska domaćinstva, potrošnja je dosta slična a najznačajnija razlika vidljiva je u potrošnji za stanovanje gdje gradska domaćinstva imaju veću prosječnu potrošnju.

U Bosni i Hercegovini većina domaćinstava živi u vlastitoj stambenoj jedinici. Ipak oni se susreću sa brojnim problemima vezanim za tu stambenu jedinicu. Problemi su posebno vidljivi između siromašnih i nesiromašnih porodica. Problemi sa stambenom jedinicom su dobiveni na osnovu Ankete o potrošnji domaćinstava, i odražavaju subjektivan stav nosioca domaćinstva. Tako npr. trećina siromašnih domaćinstava se susreće sa problemom vlage u zidovima odnosno temeljima, a 12,3% nesiromašnih domaćinstava se susreće sa istim problemom. Nesiromašna domaćinstva bilježe veće probleme samo sa zagađenjem, a problemi sa bukom bilježe neznatne razlike.

¹⁶ Anketa o potrošnji domaćinstava, 2015

Grafikon 6: Problemi sa stambenom jedinicom sa kojima se sureću siromašna i nesiromašna domaćinstva

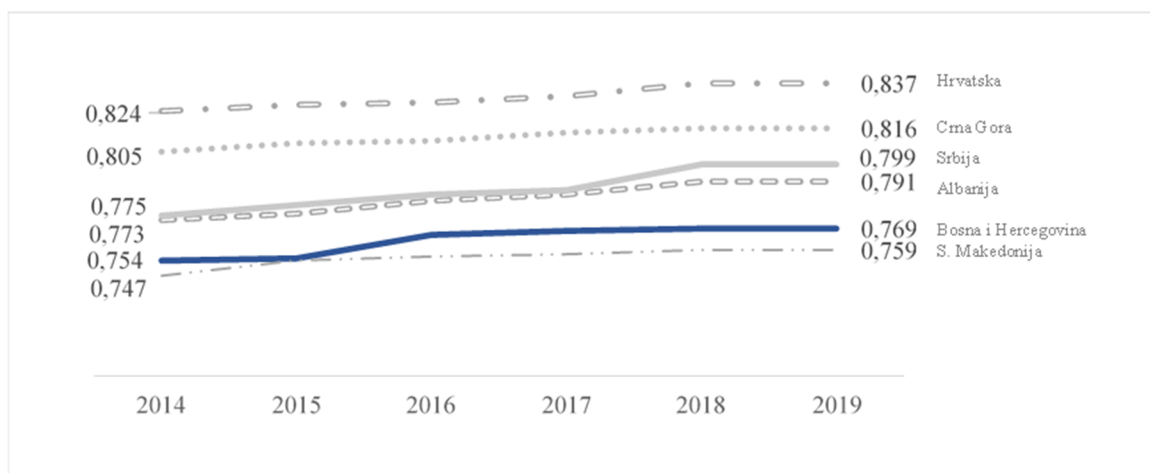

Izvor: Podaci dostavljeni od Agencije za statistiku BiH.

Prema podacima EUROSTAT¹⁷ u EU prosječno domaćinstvo je od ukupnih troškova nešto manje od 13% trošilo na hranu i piće. Za razliku od prosječnog EU domaćinstva u Bosni i Hercegovini, prema APD 2015, prosječno domaćinstvo je skoro trećinu svog budžeta izdvajalo na hranu i piće (29,5%).

Radi usporedbe sa zemljama iz okruženja koristimo Indeks ljudskog razvoja, koji mjeri višedimenzionalnost siromaštva. Bosna i Hercegovina je bolje pozicionirana samo u odnosu na Sjevernu Makedoniju. Pored toga, vrlo je nizak napredak u 2019. u odnosu na 2014. godinu, za razliku od Srbije i Albanije.

Grafikon 7: Indeks ljudskog razvoja (HDI) Bosna i Hercegovini uporedni pregled sa zemljama iz okruženja

Izvor: UNDP

¹⁷ Podatak se odnosi na 2008 godinu

RCC u sklopu Balkan Barometra provodi i istraživanje¹⁸ prilikom čega računa Index očekivanja. Prema ovom Indexu, stanovništvo Bosne i Hercegovine ima najniža očekivanja u poređenju sa drugim zemljama. Tako je u 2019. godini Bosna i Hercegovina imala 43/100 bodova a najviše bodova je imalo Kosovo* 67/100.

¹⁸ <https://www.rcc.int/balkanbarometer/publications>

Sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini

Nadležnost u oblasti socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini je na entitetskom, kantonalnom nivou i Brčko distriktu. Zbog finansijskih ograničenja na svim nivoima vlasti, prava socijalne zaštite propisana zakonima iz ove oblasti nisu u potpunosti provedena u praksi, tako da se neke beneficije ne isplaćuju ili se iznosi smanjuju.

Prava iz socijalne zaštite uglavnom se utvrđuju na temelju statusa, što dovodi do nejednakosti u pružanju socijalnih naknada. Službe za socijalnu zaštitu nemaju dovoljno kapaciteta za procjenu potreba ugroženih skupina, niti finansijskih sredstava za pružanje odgovarajuće podrške. Spor privredni oporavak, loše makroekonomske performanse i neadekvatno ekonomsko upravljanje i dalje rezultiraju kontinuirano visokom stopom nezaposlenosti, velikim brojem radno sposobnog stanovništva isključenog sa tržišta rada te, posljedično, visokom stopom siromaštva u Bosni i Hercegovini, kao i usložnjavanjem problema socijalne isključenosti.

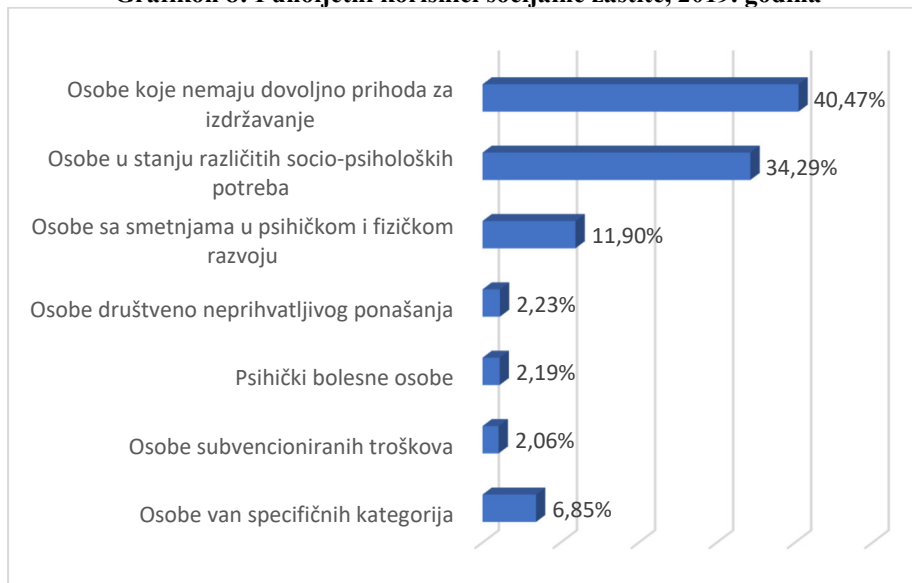
Sistem socijalne zaštite sastoji se od komponente socijalnog osiguranja i socijalne pomoći. Ovo za rezultat ima teritorijalne razlike i nejednakost kod pružanja naknada i usluga.

Prema posljednjim zvaničnim podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine u 2019.¹⁹ godini jedan od oblika socijalne zaštite primalo je ukupno 540.302 što je za 1,40% korisnika manje nego 2018. godine. Od toga 413.978 su punoljetni korisnici ili 76,62%, a 126.324 su maloljetni korisnici ili 23,38%, gdje malo više prednjače osobe muškog pola.

Gledano po kategorijama punoljetnih korisnika, najviše je osoba koje nemaju dovoljno prihoda za izdržavanje, njih 167.533 korisnika ili 40,47%. Zatim slijede osobe u stanju različitih socio – psiholoških potreba koju čine 141.975 korisnika ili 34,29%. Osoba sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju bilo je 49.260 korisnika ili 11,90%. Osoba društveno neprihvatljivog ponašanja bilo je 9.246 korisnika ili 2,23%. Psihički bolesnih bilo je 9.072 korisnika ili 2,19%. Osoba subvencioniranih troškova bilo je 8.537 korisnika ili 2,06%. Bez specifičnih kategorija bilo je 28.355 korisnika ili 6,85%.

¹⁹ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2014-2019.godine

Grafikon 8: Punoljetni korisnici socijalne zaštite, 2019. godina

Izvor: Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

Starateljstvo nad punoljetnim osobama u 2019 godini, imalo je 4.828 osoba, bez većih polnih razlika. Od ovog broja, najviše ih je u kategoriji od 51-70 godina i iznosio je 2035 osobe ili 42,14%

Kad su u pitanju maloljetni korisnici socijalne zaštite u BiH, od 126.324 maloljetna korisnika, najviše ih je u kategoriji od 7-14 godina starosti 32,01%%, a najmanje u kategoriji ispod 7 godina 20,99%.

Posmatrano prema kategorijama, najviše maloljetnih korisnika bilo je iz kategorije ugroženih porodičnom situacijom, njih 52.450 i ta kategorija bilježi kontinuirano blago smanjenje u odnosu na prethodne godine. Također, brojnije kategorije čine maloljetna lica u stanju različitih socijalno – zaštitnih potreba kojih je bilo 44.662 maloljetna korisnika, maloljetna lica sa smetnjama u psihičkom i fizičkom razvoju kojih je bilo 15.510 maloljetna korisnika, osobe društveno neprihvatljivog ponašanja kojih je bilo 5.370 korisnika, dok je bez specifičnih kategorija (ostali) bilo je 7.764 maloljetnih korisnika

Broj centara za socijalni rad u Bosni i Hercegovini se dvije godine za redom povećava, i od 117 iz 2018. godine povećao se na 120 u 2019. godini²⁰. Također, povećao se i broj radnika zaposlenih u Centrima za socijalni rad kojih je u 2019 godini bilo 1568, od čega su žene 74,42% %, dok je muškaraca bilo 25,58 % .

Broj slučajeva odrađenih u Centrima za socijalni rad u 2019. godini iznosi je 436.376 i manji je za 39.600 u odnosu na 2018 godinu. Broj intervencija pruženih u Centrima u 2019. godini iznosio je 664.944 i manje je za 30.829 u odnosu na 2018. godinu.

Bosna i Hercegovina na svom tranzicijskom putu, kao i putu ka pridruživanju Evropskoj uniji, suočena je sa velikim izazovima prilagođavanja svoga zakonodavstva sa zakonodavstvom Evropske unije.

²⁰ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2014-2019.godine

Određeni broj strateških dokumenata je kreiran posljednjih godina čime su se napravili značajni pomaci ka boljem standardu u oblasti sistema socijalne zaštite stanovništva u Bosni i Hercegovini.

Kad je u pitanju socijalna zaštita Bosna i Hercegovina se i u 2019. godini suočavala s brojnim ozbiljnim i urgentnim socijalnim izazovima, koji se moraju rješavati kroz poboljšanje sistema socijalne zaštite i socijalne inkluzije, izmjenu zakonodavstva, izradu jedinstvenog registra korisnika socijalnih naknada i izjednačavanje prava iste vrste, različitih kategorija osoba s invaliditetom kako bi se postigla bolja ciljanost socijalnih transfera.

Ljudska prava

Prava svakog pojedinca u Bosni i Hercegovini propisana su Ustavom Bosne i Hercegovine, međunarodnim ugovorima ili konvencijama koje je Bosna i Hercegovina potpisala, kao i zakonima.

U Ustavu Bosne i Hercegovine, kao i u ustavima oba entiteta, navedena su određena građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava. Pored toga, Ustav Bosne i Hercegovine predviđa izravnu primjenjivost Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i njenih protokola, koja ima prioritet nad svim drugim zakonima u Bosni i Hercegovini.

Izvještaj Bosne i Hercegovine za Treći ciklus Univerzalnog periodičnog pregleda o stanju ljudskih prava, pripremljen u skladu sa Smjernicama 17/119 i Rezolucijom 16/21 Vijeća za ljudska prava (A/TRT/10717/19) od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine, usvojen je 09.10.2019. godine na telefonskoj sjednici Savjeta ministara Bosne i Hercegovine.

Prema ovom Izvještaju, Bosna i Hercegovina je dostigla određeni nivo pripremljenosti za provođenje evropskih pravnih standarda, iako i dalje postoji izazov vezan za usklađivanje Ustava Bosne i Hercegovine i izbornog zakonodavstva. Izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije unaprijeđen je antidiskriminacioni okvir. Postignut je i određeni napredak u pravosuđu, konkretno kroz usvajanje akcionog plana za provođenje reforme sektora pravde i uspostavljanje struktura za praćenje i izvještavanje. Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine (VSTV) je usvojilo detaljan akcioni plan provođenja preporuka Evropske komisije za pitanja u okviru mandata VSTV-a, uključujući i jačanje disciplinskih postupaka.

Po pitanjima ljudskih prava i manjina potrebna su suštinska unapređenja strateškog, pravnog, institucionalnog i političkog okvira za poštovanje ljudskih prava. Nedostatak efikasnog provođenja zakonodavstva za sprečavanje i zaštitu od rodno zasnovanog nasilja, posebno nasilja u porodici, i dalje izaziva zabrinutost. Neophodan je sveobuhvatniji i integrisani pristup populaciji Roma kako bi se potakla njihova socijalna inkluzija. Usaglašavanje Bosne i Hercegovine sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom Evropske unije se tek treba unaprijediti. Kapacitet za upravljanje migracijama, posebno u radu sa ranjivim grupama, treba dalje jačati.

U godišnjem izvještaju Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2019. godinu, ovoj instituciji se obratilo se ukupno 13.292 građana (direktni kontakti, telefonski pozivi, elektronska pošta i pismene žalbe) što je na skoro istom nivou iz 2018 godine²¹.

U Izvještaju o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini za 2019. godinu, Ministarstva vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Biroa za demokratiju ljudska prava i rad, opsežno je

²¹ Godišnji izvještaj o rezultatima aktivnosti Institucije Ombudsmena za ljudska prava Bosne i Hercegovine za 2019. godinu

navedeno stanje ljudskih prava po mnogim kategorijama²². Između ostalog obrađena su i važna pitanja vezana za povrede ljudskih prava kao što su problemi u pogledu nezavisnosti pravosuđa, ograničavanje slobode izražavanja, štampe i interneta, uključujući i nasilje i prijetnje nasiljem protiv novinara; značajan nivo korupcije u organima vlasti; trgovina ljudima; i krivična djela s elementima nasilja ili prijetnje nasiljem protiv pripadnika nacionalnih/etničkih/rasnih manjinskih zajednica i LGBTI osoba.

Usaglašavanje Bosne i Hercegovine sa zajedničkom vanjskom i sigurnosnom politikom Evropske unije se tek treba unaprijediti. Kapacitet za upravljanje **migracijama**, posebno u radu sa ranjivim grupama, treba dalje jačati.

Izazovi u narednom periodu su fokusiranje na usvajanje cjelodržavne strategije u oblasti ljudskih prava i borbe protiv diskriminacije, te uspostavljanje harmonizovanog djelotvornog i besplatnog sistema pravne pomoći u cijeloj državi.

Izazovi u pogledu ranjivih ciljnih skupina:

Djeca

Sistem socijalne zaštite djece i porodica sa djecom u BiH je organizovan i uređen kroz zakone o socijalnoj zaštiti, dječjoj zaštiti i porodične zakone. Provođi se prvenstveno putem Centara za socijalni rad i ustanova socijalne zaštite u Federaciji BiH, te Javnog fonda za dječju zaštitu u Republici Srpskoj. Zakonom su utvrđeni različiti oblici prava koji su zasnovani na principu ljudskih prava, a usmjereni su na određene kategorije djece u stanju socijalne potrebe.

Djeca u Bosni i Hercegovini se svakodnevno suočavaju sa brojnim izazovima u ostvarivanju svojih prava. Nažalost, rijetko postoje reakcije na slučajeve kršenja prava djeteta, a još rjeđe se primjenjuje efikasan pravni lijek. Sveobuhvatna prava garantovana djeci, u skladu sa Konvencijom o pravima djeteta, ostaju puka forma ukoliko nema adekvatan pravni okvir kojim se omogućuje da djeca budu svjesna svojih prava, da su im dostupni pravni lijekovi i da mogu tražiti zaštitu ili nadoknadu za čitav niz kršenja prava koja bi mogli iskusiti.

Do danas, reformski naponi u Bosni i Hercegovini su se većinom fokusirali na reakcije pravosuđa u slučajevima maloljetničkog prestupništva. Mnogo manje pažnje je posvećeno načinima na koji pravosudni sistem podržava djecu čija su prava prekršena u slučajevima kada su ona žrtve krivičnog djela.

Podaci o djeci žrtvama krivičnih djela često nisu sveobuhvatni, niti su lako dostupni. Prema podacima Visokog sudskog i tužilačkog vijeća Bosne i Hercegovine raste broj prijavljenih krivičnih djela u kojima su žrtve upravo djeca. Sistemi za prikupljanje podataka trebalo bi da budu koordinirani između sistema za dječju zaštitu i krivičnog pravosuđa.

Prema posljednjim podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine²³ Starateljstvo nad maloljetnim osobama imalo je 1.212 osoba, bez većih polnih razlika. Od ovog broja, broj djece sa posebnim potrebama iznosio je 152 i značajno je veći nego u 2018. godini, kada je taj broj iznosio 73 djece.

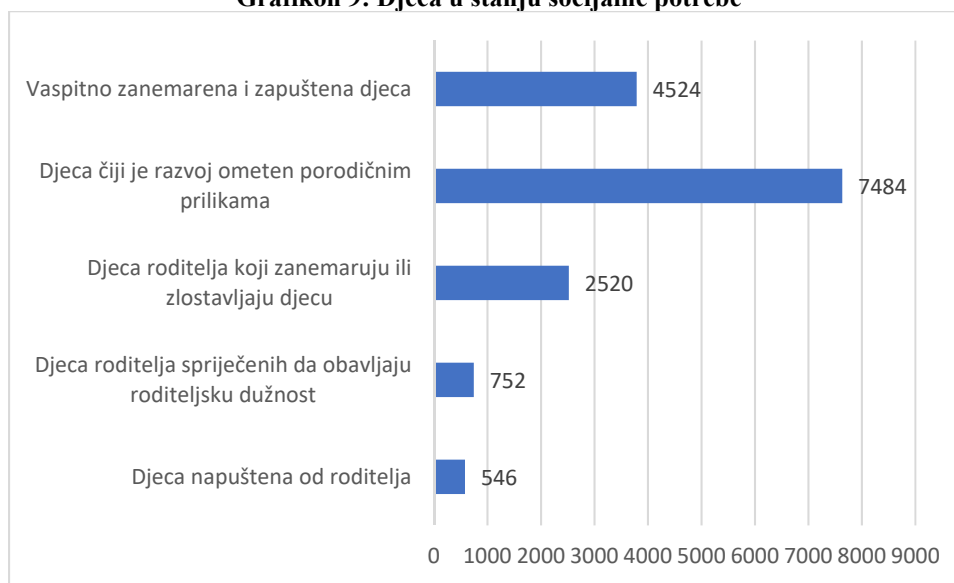
²² https://ba.usembassy.gov/wp-content/uploads/sites/270/HRR_2019.pdf

²³ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2014-2019.godine

Usvojene djece u 2019. godini bilo je 29 i manje je nego u 2018. godini kada je taj broj iznosio 43. Broj djece napuštene od roditelja u 2019. godini iznosio je 546 i taj broj je najmanji u zadnjih 5 godina. Djece roditelja spriječenih da obavljaju roditeljsku dužnost, bio je 752.

Broj djece roditelja koji zanemaruju ili zlostavljaju djecu iznosio je 2.068. Veće kategorije čine djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama kojih je 7.484 i vaspitno zanemarena i zapuštena djeca čiji je broj 4.524 što predstavlja značajan porast u odnosu na 2018. godinu kada je taj broj iznosio 3.789 djece.

Grafikon 9: Djeca u stanju socijalne potrebe

Izvor: Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2014-2019.godine

Institucija Ombudsmena Bosne i Hercegovine, odnosno ombudsmeni su u 2019. godini izradili i javnosti prezentovali Specijalni izvještaj o zabrani fizičkog kažnjavanja djeteta u Bosni i Hercegovini²⁴. U izvještaju se konstatuje da je „nasilje nad odraslim osobama u svim situacijama i svim sredinama zabranjeno i kažnjivo, dok je nasilje nad djetetom zabranjeno i kažnjivo samo u obrazovnim ustanovama, ustanovama socijalne brige i u ustanovama za izvršenje krivičnih sankcija“. Svrha izvještaja jeste „da se ukaže na smisao uvođenja zabrane fizičkog kažnjavanja djeteta; zabrana sama po sebi ne treba biti isključivo sankcionisanje, odnosno kažnjavanje nasilja koje počinje roditelj, brat, sestra, staralac ili usvojitelj, već i stvaranje što boljih uvjeta za takozvano pozitivno roditeljstvo, odnosno roditeljstvo bez nasilnih metoda u vaspitanju i odrastanju djeteta“. Ombudsmeni su izvještajem željeli dati svoj doprinos u oblasti zaštite prava djeteta, u skladu s mandatom i nadležnostima, kako bi organi izvršne i zakonodavne vlasti pristupili ozbiljnom razmatranju uvođenja eksplicitne zabrane fizičkog kažnjavanja djeteta tamo gdje to do sada nije učinjeno. Uvažavajući preporuke UN Komiteta za prava djeteta²⁵ Bosna i Hercegovina ima obavezu poduzeti sve što je neophodno kako bi se izričito zabranilo fizičko kažnjavanje djeteta u svim sredinama, uključujući i porodicu.

Ombudsmeni su u Specijalnom izvještaju o zabrani fizičkog kažnjavanja djeteta u Bosni i Hercegovini preporučili vladama na svim nivoima vlasti da, u skladu sa svojim zakonskim

²⁴ <https://www.ombudsmen.gov.ba/Download.aspx?id=286&lang=BS>

²⁵ Zaključna zapažanja o kombinovanom Petom i Šestom izvještaju Bosne i Hercegovine, CRC/c/BIH/CO/5-6 sa 2404. i 2405. sjednice od 10. i 11. septembra 2019. godine.

ovlaštenjima i nadležnostima, putem svojih nadležnih ministarstava, u narednom periodu predlože nadležnim parlamentima usvajanje zakonskih odredbi kojim će se, tamo gdje to do sada nije učinjeno, izričito zabraniti fizičko kažnjavanje djeteta u svim sredinama, uključujući i porodicu. Dalje, da putem svojih nadležnih ministarstava poduzmu sve neophodne aktivnosti čiji je cilj podizanje svijesti javnosti kroz uvođenje obrazovnih programa, uključujući i kampanje, s ciljem promocije pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštivanja dječjih prava, uz učešće djece, istovremeno podižući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje fizičko kažnjavanje djeteta. Nadležnim organima je ostavljen rok od jedne godine za postupanje po preporukama, te će Ombudsmeni u 2020. godine pratiti realizaciju navedenih preporuka.

Osiguranje uslova za poboljšanje položaja djeteta, kroz sprovođenje usvojenih akcionih planova koji se odnose na zaštitu prava djeteta, ostaje izazov za naredni period.

Žene

Zakonom o ravnopravnosti polova („Službeni glasnik BiH“, br. 32/10), uređuje se, promoviše i štiti ravnopravnost polova i garantuje jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi društva, te sprječava direktnu i indirektnu diskriminaciju prema polu. Potpuna ravnopravnost polova garantuje se u svim sferama društva, a naročito u oblasti obrazovanja, ekonomiji, zapošljavanju i radu, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti, sportu, kulturi, javnom životu i medijima, bez obzira na bračno i porodično stanje. Diskriminacija po osnovu pola i polne orijentacije je zabranjena.

Agencija za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine ističe da je među prioritetnim oblastima: sprečavanje i suzbijanje nasilja na osnovu pola, uključujući nasilje u porodici i trgovinu osobama, rad, zapošljavanje i pristup ekonomskim resursima, javni život i donošenje odluka te daljnje jačanje saradnje na regionalnom i međunarodnom nivou²⁶.

Savjet ministara Bosne i Hercegovine na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice, 2018. godine, donio je Odluku o usvajanju Gender akcionog plana Bosne i Hercegovine (GAP BiH) za period 2018. – 2022. godine. Ovo je treći dokument u ovoj oblasti koji sadrži strateške ciljeve, programe i mjere za ostvarivanje ravnopravnosti spolova u svim oblastima društvenog života i rada. GAP BiH sadrži mjere koje će biti provedene radi realizacije tri strateška cilja usmjerena na izradu, provođenje i praćenje programa mjera za unapređenje ravnopravnosti spolova u institucijama vlasti po prioritetnim oblastima; izgradnju i jačanje sistema, mehanizama i instrumenata za postizanje ravnopravnosti spolova; kao i uspostavljanje i jačanje saradnje i partnerstva.

Stopa zaposlenosti u 2019 godini iznosila je 35,5% od čega 26,7% za žene, a 44,6% za muškarce. Stopa nezaposlenosti u 2019 godini iznosila je 15,7% od čega 18,8% za žene, a 20,3% za muškarce²⁷.

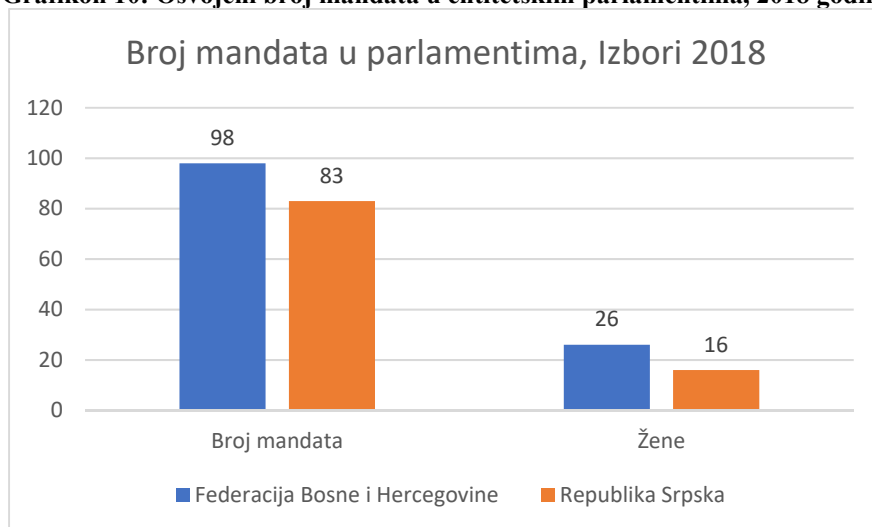
Žene su i dalje nedovoljno zastupljene u politici i javnom životu. Prema zvaničnim rezultatima održanih opštih izbora 2018. godine, objavljenih u publikaciji Statistika Opštih izbora 2018. Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine, žene su na navedenim izborima osvojile najmanji broj mandata u poslednja tri izborna procesa. Naime, prema podacima o izborima za Predstavnički dom Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine, žene su od 42 poslanička mjesta osvojile 7 ili

²⁶ <https://arsbih.gov.ba/#>

²⁷ Anketa o radnoj snazi 2019; Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

16.7%. Taj procenat je na izborima održanim 2014. godine iznosio 23,8%, a 2010. godine 19%²⁸. Od 98 mandata za Predstavnički dom Federacije Bosne i Hercegovine žene su osvojile 26 mandata ili 26,5%. Od 83 mandata za Narodnu Skupštinu Republike Srpske žene su osvojile 16 mandata ili 19.3%.

Grafikon 10: Osvojeni broj mandata u entitetskim parlamentima, 2018 godine

Izvor: Statistika Opštih izbora 2018, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine²⁹

Usljed promjene zakonskih propisa, edukacije, jačanja kapaciteta i unapređenja prakse institucija za efikasniju primjenu zakona žrtve nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini dospjele su u središte interesovanja društva. Evidentan je napredak poboljšanja saradnje institucija i nevladinih organizacija. Žrtve nasilja u porodici su sve više ohrabrene da nasilje prijave nadležnim institucijama subjektima zaštite i da se za pomoć obrate nevladinim organizacijama koje se bave pitanjima nasilja u porodici.

U Bosni i Hercegovini pruža se niz specijaliziranih usluga podrške žrtvama nasilja. Međutim, problem „Sigurnih kuća“ je i dalje vezan za nedovoljno finansiranje, iako u suprotnosti sa postojećim aktima koji regulišu ovu oblast, razlog je zatvaranja nekih od njih.

Kao izazov i dalje ostaje potreba unapređenja entitetskih zakona i sistema za praćenje i prikupljanje podataka o slučajevima nasilja nad ženama. Pristup besplatnoj pravnoj pomoći i zastupanju pred sudom je veoma ograničen. Broj donesenih zaštitnih mjera je i dalje nizak, a opšti sistem za pružanje odgovora i podrške žrtvama treba poboljšati i unaprjeđivati u narednom periodu.

Mladi

Nezaposlenost je vjerojatno najvažniji problem koji pogađa mladu generaciju, jednako u urbanim i ruralnim dijelovima BiH. U kombinaciji sa stambenim problemima i stalnom ekonomskom krizom, mladi ljudi zapadaju u stanje očajja i beznađa, i planiraju iseljavanje kao jedinu mogućnost da sebi osiguraju dostojniju budućnost. Jako veliki broj mladih ljudi napustilo je Bosnu i Hercegovinu i taj trend se i dalje nastavlja, što je pogubno za dugoročnu mogućnost pokretanja i održanja ekonomskog razvoja BiH.

²⁸ Statistika Opštih izbora 2018, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

²⁹ Najveći procenat izabраниh žena je starosnoj grupi od 50-59 godina., Statistika Opštih izbora 2018, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

Prema Anketi o radnoj snazi za 2019. godinu, zaposlenih mladih osoba u dobi od 15-24 godina je bilo 8,4% i ovaj procenat je u blagom je porastu u odnosu na 2018. godinu kada je iznosio 8,2% i odnosu na 2017. godinu kada je iznosio 7,3%.

Stopa zaposlenosti ove kategorije u 2019. godini je iznosila 23,4% i također je u porastu u odnosu na 2018. godinu kada je ova stopa iznosila 19,7% i u odnosu na 2017.godinu kada je ova stopa iznosila 17,6%³⁰.

Stopa nezaposlenosti iako i dalje vrlo visoka, smanjila se u odnosu na prethodne godine. Tako je stopa nezaposlenosti mladih u dobi od 15 do 24 godine za 2019. godinu iznosila 33,8 i manja je za pet procenata u odnosu na 2018. godinu kada je iznosila 38,8%³¹.

Prema Izvještaju Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine, „Program za međunarodnu procjenu učenika (PISA) 2018“ – Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu³², objavljen 2019. godine, jedan od zadataka ministarstava obrazovanja je da oblikuju obrazovne sisteme u Bosni i Hercegovini koji bi omogućili pravedne i izvrsne rezultate za svu našu djecu i mlade. Obrazovne politike trebaju biti fokusirane na učenje i dobrobit svakog djeteta, a ministarstva svojim djelovanjem da podupiru takve politike.

U prvih pet poglavlja izvještaja nalaze se detaljne i temeljite analize podataka iz programa PISA 2018 koje govore o učeničkim postignućima u čitanju, matematici i prirodnim naukama, o tome kako se ova postignuća porede s postignućima učenika u drugim zemljama i koji faktori imaju snažan uticaj na njih. U šestom i posljednjem poglavlju izvještaj iznosi implikacije na obrazovne politike na osnovu nalaza i rezultata te ukazuje na načine jačanja onih aktuelnih obrazovnih politika u BiH koje su najrelevantnije i moguće ih je prilagoditi drugima, uključujući obrazovne politike iz drugih zemalja koje mogu biti korisne za Bosnu i Hercegovinu.

Ministarstva obrazovanja u BiH treba da odgovore na nalaze i poruke sadržane u ovom izvještaju i prihvate prijedloge u vezi s djelotvornim intervencijama. Efektivne intervencije istaknute u ovom izvještaju uključuju aktivnosti osmišljene za: uspostavljanje čvrstih temelja za uspjeh i poboljšanje obrazovnih rezultata; poboljšanje raspodjele sredstava u obrazovanju; poboljšanje školske sredine; poboljšanje kvaliteta nastave; i jačanje podrške porodice i zajednice za obrazovanje.

Uspjeh u obrazovanju zavisi od mnogih pojedinaca i organizacija u cijeloj zajednici koji složno rade za dobrobit djece i mladih.

U cilju unapređenja položaja mladih u Bosni i Hercegovini potrebno je provođenje reformi nastavnih planova i programa kako bi naglasak bio na razvijanju vještina, posebno besplatnih. Na taj način mladima će biti omogućeno da svoje sposobnosti i vještine razvijaju u skladu sa potrebama tržišta rada, kao i da imaju veća samostalnost u traženju posla. Ovakva politika će indirektno doprinijeti i povećanju društvenog kapitala

Mladi ljudi više nego ikada izražavaju želju za trajnim napuštanjem zemlje kako bi riješili pitanje nezaposlenosti i unaprijedili standard svog života, pa je, prema tome, neophodno stvoriti pozitivno društveno okruženje sa mnogo prilika za zapošljavanje i dobrim kvalitetom življenja kakvo će odgovarati potrebama mladih osoba. Da bi se promijenio prevlađujući diskurs o ‘neophodnosti’

³⁰ Anketa o radnoj snazi 2019; Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

³¹ Anketa o radnoj snazi 2019; Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

³² <https://aposo.gov.ba/sadrzaj/uploads/PISA-2019-izvje%C5%A1taj-za-BiH.pdf>

odlaska mladih, potrebno je stvoriti i stimulatívno okruženje u kom će oni moći realizovati svoj puni potencijal.

Političke institucije i akteri, naročito oni na lokalnom nivou, moraju činiti znatno veće napore kako bi povećali interesovanje i angažovanost mladih.

Kao najveći izazov ostaje i dalje povezivanje Zavoda i biroa za zapošljavanje sa potrebama tržišta rada.

Starije osobe (penzioni sistem)

Penzioni sistem je dio sistema sigurnosti, odnosno, dio socio-ekonomskih politika koji služi za osiguravanje socijalne zaštite za sprečavanje rizika od siromaštva u slučaju starosti i invalidnosti rada. Na ovaj sistem, osim ekonomskih, bitno utiču demografske promjene. Trend bržeg starenja populacije predstavlja teret za sisteme socijalne zaštite i uvjetovao je reforme sistema penzionih osiguranja. Nedovoljno izdvajanje sredstava za ovu kategoriju stanovništva izlaže starije, često siromašne ljude, riziku da postanu nova ugrožena grupa. Nedostatak društvene pažnje u odnosu na prava starijih ljudi je evidentan, jer oni često nemaju utjecaja na politički i društveni život što je i jedan od mogućih razloga njihove dosta prisutne zanemarenosti i uskraćenosti za ljudska prava. Univerzalnost, nedjeljivost i međusobna isprepletenost ljudskih prava obavezuju državu i entitete da garantuju njihovo potpuno uživanje bez diskriminacije.

U Bosni i Hercegovini broj penzionera je i dalje u stalnom porastu. U Federaciji Bosne i Hercegovine, u decembru 2019. godine iznosio je 424.009 što je za 7.181 penzionera više nego u 2018. godini kada je taj broj iznosio 416.828 penzionera, dok je taj broj u 2017. godini iznosio 412.539 penzionera ili za 11.470 penzionera manje nego 2019 godine³³.

Prosječna penzija je u stalnom blagom porastu i zaključno sa decembrom 2019. godine, iznosila je 416,45 KM. Veća je o odnosu na 2018. godinu kada je iznosila 398,97 KM, dok je u 2017. godini iznosila 371,59 KM. Odnos broja penzionera i broja aktivnih osiguranika je gotovo izjednačen što ukazuje na ekonomsku neodrživost penzijskog sistema. Najveći broj korisnika su korisnici starosne penzije 236.317 penzionera, zatim porodične 119.392 korisnika i invalidske 68.300 korisnika³⁴.

U Republici Srpskoj, broj korisnika penzija je također u stalnom porastu. Ukupan broj korisnika prava na penziju na dan 31.12.2019 godine u Republici Srpskoj je bio 267.479 korisnika što je za 3.527 korisnika više nego u 2018 godini, kada je taj broj iznosio 263.952 korisnika i više u odnosu na 2017. godini za 6.899 kada je taj broj iznosio 260.580 korisnika³⁵.

Od ukupnog broja penzionera 154.548 su korisnici starosne penzije, 74.775 su korisnici porodične, 37.900 su korisnici invalidske penzije, dok je broj korisnika po ostalim pravima iznosio 256 korisnika³⁶.

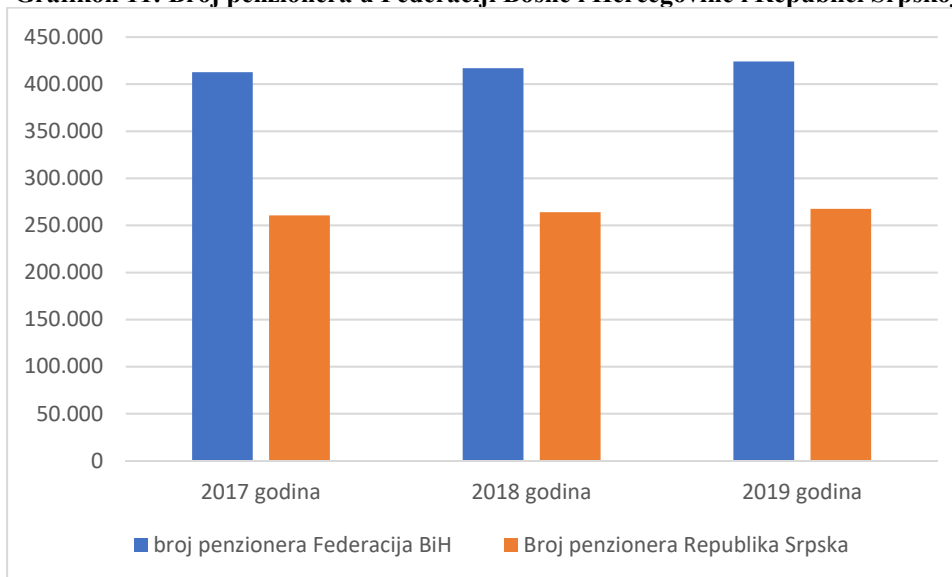
³³ Federalni zavod PIO/MIO, decembar 2019

³⁴ Federalni zavod PIO/MIO, decembar 2019 godine

³⁵ Fond PIO RS, Statisticki bilten, decembar 2019 godine

³⁶ Fond PIO RS, Statisticki bilten, decembar 2019 godine

Grafikon 11: Broj penzionera u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj

Sistem socijalne zaštite Bosne i Hercegovine suočava se sa sve većim udjelom socijalno isključenih kategorija i smanjenjem javnih sredstava. Oba entiteta, kantoni i Brčko Distrikt trebali bi energičnije raditi na izradi prijedloga šema za dobrovoljno penzionisanje. Federacija Bosne i Hercegovine i kantoni trebali bi se posvetiti izradi potrebnih zakonskih propisa.

Ovisnost o pomoći i specifične potrebe ove kategorije građana stavljaju ih u posebno težak položaj. Žene penzioneri su generalno, u težem položaju od muškaraca, jer su u pravilu radile na slabije plaćenim poslovima i samim tim ostvarile niže penzije. Veliki dio ukupne javne potrošnje ide na penzije gdje najveći problem predstavljaju mogućnosti privilegovanog i prijevremenog penzionisanja.

Postojeći javni sistem penziono-invalidskog osiguranja u BiH, kao i u većini tranzicijskih zemalja, suočen je sa problemom nedovoljnih finansijskih sredstava za izvršenje nastalih obaveza prema penzionerima. Svi navedeni problemi povod su za pokretanje reforme socijalnog sistema baziranog na međugeneracijskoj solidarnosti. Demografska slika će se vremenom pogoršati usljed starenja stanovništva, dužeg životnog vijeka i male stope fertiliteta.

Osobe sa invaliditetom

Osobe s invaliditetom(OSI) predstavljaju najugroženiju, najisključeniju i najmarginalizovaniju grupu u bosansko-hercegovačkom društvu. Poteškoće i prepreke s kojima se ova populacija svakodnevno susreće variraju od ostvarivanja osnovnih životnih potreba do prava na kretanje, obrazovanje i rad. Gotovo dvije trećine ukupnog broja odraslih osoba s invaliditetom živi blizu ili ispod zvanične linije siromaštva.

Pored civilnih invalida i civilnih žrtava rata u Bosni i Hercegovini postoji i kategorija ratnih vojnih invalida. Iako civilne žrtve rata i neratni invalidi u BiH ostvaruju po nazivu ista prava kao i ratni vojni invalidi bitna razlika je u obuhvatu korisnika i visini primanja. Osobe s istom vrstom i najvećim stepenom invalidnosti koje ostvaruju prava na invalidninu imaju različita primanja ovisno o kategoriji u koju spadaju iako su im potrebe gotovo iste.

Socijalna zaštita sa osobe s invaliditetom je uglavnom bazirana na mjerama vezanim za novčane naknade i smještaj u institucije za njegu. Pristup ovisi o sistemu kategorizacije osoba sa različitim poteškoćama.

Najveći broj spada u kategoriju fizički invalidnih osoba, kojih je prema posljednjim podacima Agencije za statistiku za 2019. godinu bilo 19.679 i taj broj je manji za oko hiljadu osoba u odnosu na 2018. godinu kada ih je bilo 20.662 osoba.

Kod maloljetnih osoba, u 2019 godini je bilo 3.075 fizički invalidnih osoba³⁷. U 2018. godini taj broj je iznosio 2.690 osoba, što predstavlja povećanje za 385 osoba,

Prema entitetskim zakonima o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom, osobe sa invaliditetom zapošljavaju se i rade na tržištu rada pod opštim i posebnim uslovima. Pod opštim uslovima, zapošljavaju se na otvorenom tržištu rada u skladu sa zakonom, dok pod posebnim uslovima zapošljavaju se u ustanovi ili privrednom društvu koje je osnovano radi zapošljavanja osoba s invaliditetom. Primjena Zakona predstavlja konkretnu i sistemsku primjenu novog inkluzivnog odnosa društvene zajednice prema osobama s invaliditetom u ovoj oblasti, što je u skladu sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba s invaliditetom. Zakonom je uspostavljen tzv. kvotni koncept zapošljavanja osoba s invaliditetom, po kome je svaki poslodavac obavezan zaposliti osobu/e s invaliditetom, u odgovarajućoj srazmjeri na ukupan broj zaposlenih, tj. 1 osoba s invaliditetom na svakih 16 zaposlenih.

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine u 2019. godini, pod posebnim uslovima, zaposleno je 283 invalidnih osoba, i u odnosu na 2018 godinu došlo je do značajnog povećanja za 76 osoba, Od ovog broja, 264 rade u zaštitnoj radionici, a 19 rade kod kuće³⁸.

Izjednačavanje prava osoba s invaliditetom, društveno uključenje i osnaživanje ovih osoba kao i veća informiranost i poboljšan pristup svim segmentima društva osobito obrazovanju, zapošljavanju i zdravstvenoj zaštiti ostaje izazov za naredni period.

Prema generalnim preporukama Savjeta za osobe s invaliditetom, Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine³⁹ potrebno je:

1. Kontinuirano usklađivati normativni i institucionalni okvir sa odredbama Konvencije UN-a o pravima OSI, kako bi se u svim zakonima definisao invaliditet i lica sa invaliditetom u skladu sa Konvencijom UN-a;
2. Uspostavljanje funkcionalnih registara sa podacima o vrstama invaliditeta, polnim, starosnim i drugim karakteristikama OSI za intersektorsku primjenu i korištenje;
3. Utvrditi jedinstvene kriterije za procjenu invalidnosti u skladu sa Konvencijom UN-a;
4. Povećati obim i obezbijediti pravičniju raspodjelu sredstava za ostvarivanje prava OSI;
5. Unaprijediti sistem informisanja kako bi sve OSI imale pristup informacijama i komunikacijama;
6. Nastaviti sa aktivnostima kojima se senzibilizira šira javnosti o pravima i potrebama OSI;
7. Podržati umrežavanje organizacija/udruženja koja okupljaju OSI;
8. Uspostaviti zakonski okvir i unaprijediti sisteme podrške radu organizacija OSI;
9. Standardizirati sistem nabavke i dodjele ortopedskih i sanitarnih pomagala;

³⁷ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2014-2019. godine

³⁸ Agencija za statistiku BiH, Socijalna zaštita 2014-2019. godine

³⁹ <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Brosura%20Vijeca.pdf>

10. Ojačati institucionalne kapaciteta na svim nivoima vlasti u cilju osiguranja sistema za praćenje, saradnju, izvještavanje, te odrediti nadležnog službenika u svim nadležnim institucijama;
11. Provesti tematska istraživanja radi identifikacije problema sa kojima se suočavaju OSI.

Izbjeglance i raseljene osobe

Prema dostavljenim podacima Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice⁴⁰, a prema posljednjem godišnjem izvještaju UNHCR-a za 2019. godinu, van Bosne i Hercegovine je 16.935 izbjeglica iz naše zemlje. Posmatrano po zemljama broj izbjeglica iz Bosne i Hercegovine je sledeći: u Srbiji 8.270, Francuskoj 4.099, Švajcarskoj 1.854, Njemačkoj 1.473, Italiji 657 i tako dalje. Status izbjeglica iz Bosne i Hercegovine za vrijeme njihovog boravka u zemljama prihvatanja utvrđuje se po pravilima i propisima zemlje prihvatanja.

U Bosni i Hercegovini je evidentirano 1.062.000 povrataka, od čega se oko 612.000 ili 58% odnosi na povratak raseljenih osoba, a oko 450.000 ili 42% na povratak izbjeglica. Prema podacima iz decembra 2019. godine, a dostavljenih od strane Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine avgusta 2020. godine, u Bosni i Hercegovini je u statusu raseljenih 32.024 porodica, odnosno 96.305 raseljenih osoba.

Ukupno od 2009. do 2019. godine, obnovljeno je 14.370 stambenih jedinica. Broj stambenih jedinica planiran u izgradnji je 4.741, što ukupno iznosi 19.111 stambenih jedinica. Shodno Revidiranoj strategiji za provođenje Aneksa VII Dejtonskog mirovnog sporazuma potrebno je obnoviti još 15.866 stambenih jedinica.

Kada se govori o emigraciji iz Bosne i Hercegovine na godišnjem nivou, jedini podaci u Bosni i Hercegovini koji se mogu koristiti kao statistika emigracije po godinama su podaci koje vodi Agencija za identifikaciona dokumenta, evidenciju i razmjenu podataka Bosne i Hercegovine, o broju osoba koje su se odjavile iz evidencije o prebivalištu i boravištu državljana Bosne i Hercegovine radi iseljenja u druge države. Prema njihovim podacima, u 2019. godini, 4.044 osobe je odjavilo prebivalište u Bosni i Hercegovini. Ovi podaci ne mogu biti pokazatelji trenda emigracije iz Bosne i Hercegovine, jer ne predstavljaju sveukupne podatke o iseljavanju iz Bosne i Hercegovine, ali ukazuju na to da su najčešće zemlje destinacije za emigrante iz Bosne i Hercegovine zemlje Evropske unije, prvenstveno Njemačka i Austrija, a zatim Hrvatska i Slovenija.

Statistički podatak o ukupnom broju osoba emigranata rođenih u Bosni i Hercegovini bez obzira na njihovo sadašnje državljanstvo, u 52 zemlje svijeta iznosi 1.807.602, od čega u 30 zemalja Evrope živi oko 60% naših emigranata. Broj državljana Bosne i Hercegovine, sa stalnim ili privremenim boravištem, prema dostupnim podacima za 14 država prijema, iznosi 470.945. Ovaj broj predstavlja naše državljane koji imaju samo državljanstvo Bosne i Hercegovine i koji nisu stekli državljanstvo države prijema, niti imaju dvojno državljanstvo. Prema podacima Ministarstva civilnih poslova Bosne i Hercegovine, u 2019 godini državljanstva Bosne i Hercegovine se odreklo 4.117 osoba.

Međutim, prema dostupnim zvaničnim podacima agencija za statistiku zemalja prijema i diplomatsko – konzularnih predstavništava Bosne i Hercegovine, procjena ukupnog broja osoba koje žive u iseljeništvu, a koje vode porijeklo iz Bosne i Hercegovine iznosi između 2 i 2,2 miliona.

⁴⁰ Akt Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH od 14.08.2020

Kao izazovi i dalje ostaje prevazilaženje prepreka procesa povratka u našu zemlju, a to su:

Završetak izgradnje i obnove stambenih jedinica u skladu sa Aneksom VII Dejtonskog mirovnog sporazuma, zatim podsticanje i osiguranje uslova za održivog povratka sa svim jednakim pravima, te osiguranje obrazovanja, zapošljavanja i ostvarivanje zdravstvene i socijalne zaštite.

Zdravstveni sektor

Uživanje najvećeg mogućeg standarda zdravlja jedno je od fundamentalnih prava svakog čovjeka, bez obzira na rasu, religiju, političko opredjeljenje, ekonomske i socijalne uslove. Pitanje zdravlja značajno prevazilazi okvire zdravstvenog sektora, jer su njegove glavne determinante (starost, spol i nasljeđivanje) vezane s uslovima življenja, faktorima okoliša, stilovima života, socio-ekonomskim faktorima, faktorima vezanim za odgoj, obrazovanje i kulturu te funkcionisanja sistema zdravstvene zaštite i socijalne zaštite.

Značaj zdravlja prepoznat je i novom Agendom 2030 koja je potpisana od svih članica Ujedinjenih nacija, pa samim tim i Bosne i Hercegovine. Jedan od 17 ciljeva, Cilj 3: Dobro zdravlje, direktno se odnosi za zdravlje stanovništva, a indirektno zdravlje je prepoznato preko podciljeva koji su posvećeni zdravoj prehrani, unapređenim uslovima stanovanja, unapređenjem okolišnih parametara i drugo.

Zdravstveni sektor u BiH je disagregiran po nadležnostima, tj. entitetski i kantonalni nivoi kao i Brčko Distrikt imaju svoj zdravstveni sistem. Ovo za posljedicu ima različite politike i upravljanje svakim od sistema. Tako npr. u praktičnom smislu, Oružane snage Bosne i Hercegovine se suočavaju sa problemom u pristupu zdravstvenoj zaštiti jer često borave u dijelovima BiH koji je različit od njihovog nivoa kojem pripadaju putem stalnog boravišta.

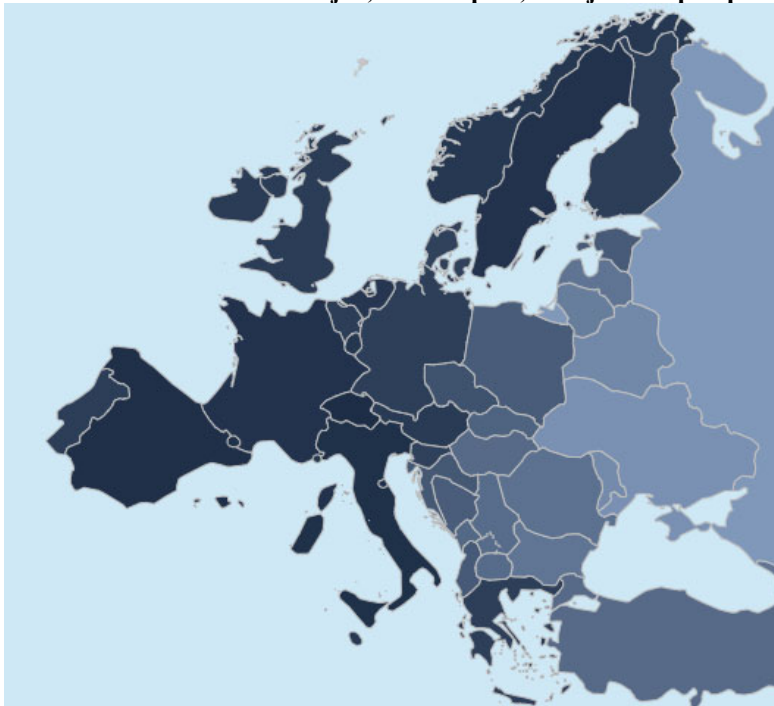
U pogledu kapaciteta medicinskog kadra u Bosni i Hercegovini oni su znatno manji od EU28 prosjeka što za posljedicu može da ima otežan i nepravovremen pristup pacijentu. U Bosni i Hercegovini kontinuirano se povećavaju i izdaci u zdravstvo, što se jednim dijelom može objasniti i starenjem stanovništva, a i činjenicom da liječenje postaje „skuplje“ uvođenjem novih tehnologija i laboratorijskih nalaza, te porastom indeksa cijena.

Očekivani životni vijek pri rođenju (LE- Life expectancy)⁴¹ se povećava za oba spola. Prema posljednjim podacima, očekivani životni vijek za žene je dostigao 80 godina, a za muškarce 75 godina⁴². BiH ne odstupa značajno od regiona u pogledu Očekivanog životnog vijeka.

⁴¹ **Očekivani životni vijek** je osnovni indikator zdravlja stanovništva. Očekivani životni vijek predstavlja (u statističkom smislu) očekivani broj godina preostalog životnog vijeka u određenoj životnoj dobi. On prikazuje stvarnu situaciju mortaliteta u zemlji i kumulativni efekt faktora rizika, ozbiljnost bolesti i učinkovitost intervencija i liječenja.

⁴² <https://www.who.int/countries/bih/en/>

Grafikon 12: Očekivani životni vijek, za oba spola, zadnje dostupan podatak⁴³

Izvor: WHO, HFA database <https://gateway.euro.who.int/en/hfa-explorer/#>

Dojenačka smrtnost se koristi kao pokazatelj kvaliteta zdravstvenog stanja stanovništva, posebno djece. Stopa dojenačke smrtnosti⁴⁴ u BiH smanjuje, i to sa 7,5/1.000 živorođenih (2006) na 5,9 promila u 2016 godini⁴⁵, dok je u 2018 godini primjetan rast i iznosi 6,2 promila.

Prosječna dužina boravka u bolnicama se često koristi kao indikator efikasnosti. Ako su svi ostali elementi jednaki, kraći boravak će smanjiti troškove po otpustu i usmjeriti njegu bolesnika prema jeftinijoj varijanti liječenja. S druge strane, kratak boravak može biti skuplji po danu, te može imati nepoželjan uticaj na zdravlje bolesnika, jer mu se smanjuje njega i oporavak. Ako ovo vodi većoj stopi ponovnog prijema pacijenta, troškovi liječenja mogu čak i narasti. Za BiH trenutno ne postoje podaci ponovnog prijema u bolnicama, ali postoje podaci o dužini boravka u bolnicama koje objavljuje Svjetska zdravstvena organizacija. U 2015. godini⁴⁶ prosječna dužina boravka u svim bolnicama je 7,2 dana i smanjena je u odnosu na 2009. godinu, kada je iznosila 8,3 dana. U zemljama članicama Evropske unije, prosječna dužina ostanka u bolnicama je 8,3 dana u 2014. godini, a u Hrvatskoj 8,98 dana (2014 godina)⁴⁷. Interesantno je napomenuti, da je u Japanu prosječna dužina ostanka u bolnicama 16 dana⁴⁸, koji inače ima najveći Očekivani životni vijek.

SZO objavila je podatak o standardiziranoj stopi smrtnosti u BiH za 2014. godinu⁴⁹. Standardizirana stopa smrtnosti, za razliku od opće stope mortaliteta uporediva je sa drugim

⁴³ Tamnija boja označava veći životni vijek

⁴⁴ Stopa dojenačke smrtnosti pokazuje odnos između umrle djece do jedne godine na 1000 živorođene djece u jednoj godini

⁴⁵ Demografija 2016, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

⁴⁶ Zadnje dostupan podatak, HFA baza podataka

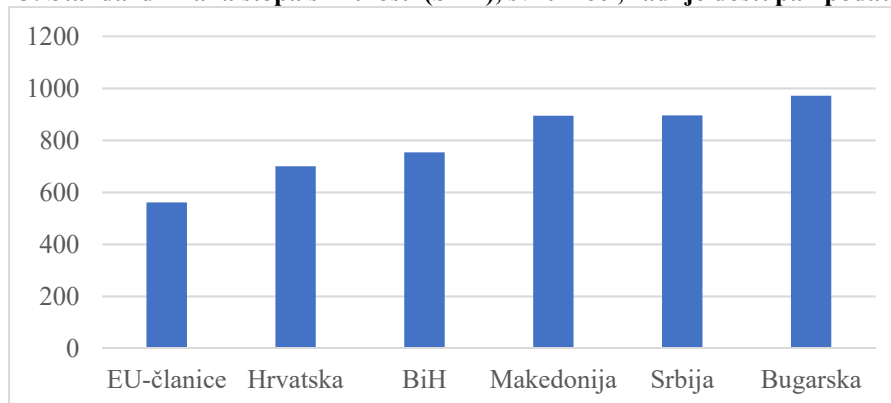
⁴⁷ WHO Baza podataka

⁴⁸ <https://data.oecd.org/healthcare/length-of-hospital-stay.htm>

⁴⁹ Radi se o posebnom obračunu koji uzima u obzir petogodišnje raspone stanovništva koji su dostupni nakon popisa

državama. Bosna i Hercegovina ima veću standardiziranu stopu smrtnosti od prosjeka EU članica (753 smrti na 100.000 versus 549/100.000). U poređenju sa zemljama iz okruženja, u povoljnijem položaju smo od Srbije i Makedonije i Bugarske, ali ne i od Hrvatske.

Grafikon 13: Standardizirana stopa smrtnosti (SDR), svi uzroci, zadnje dostupan podatak (2014.g.)

Izvor: SZO baza podataka „Health for all“

Opća stopa mortaliteta u 2018. godini je ista kao u prethodnoj i iznosi 10,8 promila. Tokom 2018. godine u Bosni i Hercegovini umrle su 37.744 osoba⁵⁰, što za 235 osoba manje nego prethodne godine. Prema spolnoj strukturi 50,4% je umrlo muškaraca a 49,6% žena. Jedan od uzroka trenda povećanja opće smrtnosti može biti starenje stanovništva, tj. što je više udjela starih u ukupnom stanovništvu, nominalno ima više smrtnih slučajeva. Budući da većinu smrtnosti 93,7%⁵¹, čine ne zarazne bolesti, jedan od činilaca povećanja smrtnosti mogu biti i riziko faktori (pušenje, alkohol, zagađenost, gojaznost..), koji dovode do preuranjene smrtnosti. Procjena SZO je da oko 35% stanovništva u Bosni i Hercegovini konzumira cigarete (47,2% muškaraca i 30% žena), 43,2% ima visok krvni pritisak, 26,5% je pretilo⁵².

I dalje najveći udio smrti je povezan sa kardiovaskularnih oboljenja (49,9%). Smrtnost uzrokovana oboljenjima cirkulacijskog sistema je češća kod žena nego kod muškaraca (10.241 u odnosu na 8.577). Nakon smrti uzrokovane oboljenjima cirkulacijskog sisteme, vodeći uzroci smrtnosti su maligne neoplazme (20,9%) i endokrini i metabolička oboljenja sa poremećajima u ishrani (5,5%).

Najčešći uzrok kardiovaskularnih oboljenja je nezdrav način života, a posebno konzumiranje duhana i cigareta, ali i zagađen vazduh. Prosječna godišnja koncentracije PM2.5 je najveća u Evropi (27,748µg/m³)⁵³. Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) dala je smjernice za PM2.5 a to je da godišnje koncentracije ne smiju prelaziti 10 mikrograma po kubnom metru, što predstavlja donji raspon preko kojeg su primijećeni štetni zdravstveni efekti.

⁵⁰ BHAS, Demografija 2018

⁵¹ <https://tradingeconomics.com/bosnia-and-herzegovina/smoking-prevalence-males-percent-of-adults-wb-data.html>

⁵² www.euro.who.int

⁵³ Brauer, M. et al. 2017, for the Global Burden of Disease Study 2017, <https://data.worldbank.org/indicator/EN.ATM.PM25.MC.M3?view=map>

Finansiranje sektora zdravstvo u Bosni i Hercegovini

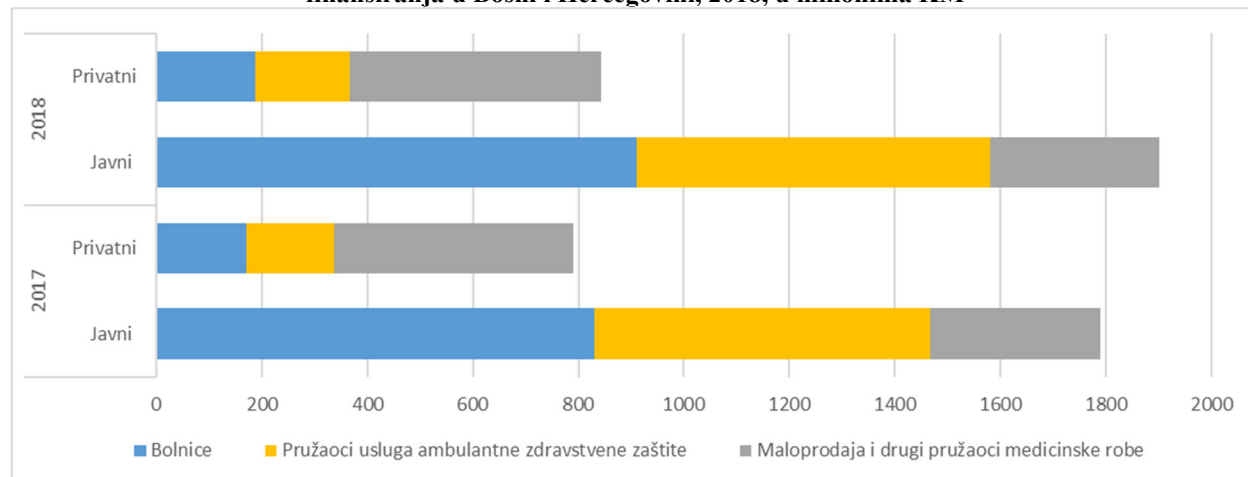
Bosnu i Hercegovinu karakteriše kontinuirano povećavanje troškova u sektoru zdravstva, tako da su u 2018. godini izdaci u zdravstvu iznosili 2 milijarde 972 miliona KM⁵⁴, što je za 170 miliona više nego u prethodnoj godini, a za oko 450 miliona više nego u 2013. godini⁵⁵. Ukupni izdaci u zdravstvu čine 8,7% BDP-a. Kontinuirano povećanje izdataka se jednim dijelom može objasniti i starenjem stanovništva, a i činjenicom da liječenje postaje „skuplje“ uvođenjem novih tehnologija i većeg spektra laboratorijskih nalaza.

Odnos između privatnih i javnih izdataka ostaje isti tako da su u 2018. godini 70% činili javni izdaci a 30% privatni izdaci. Radi poređenja, u Hrvatskoj samo 18,1% ukupne potrošnje čine privatni izdaci, što ukazuje na smanjenu finansijsku dostupnost zdravstvenih usluga u Bosni i Hercegovini⁵⁶. Gotovo sva privatna potrošnja (99%) ide na direktne izdatke domaćinstava, dok samo mali dio privatne potrošnje (1%) ide na dobrovoljno plaćanje zdravstvene zaštite⁵⁷.

Usluge dugotrajne njege, preventivne zdravstvene zaštite i zdravstvene administracije se gotovo isključivo finansiraju iz javnih izdataka, dok se medicinska sredstva za vanbolničke pacijente u većoj mjeri finansiraju iz privatnih izdataka, odnosno iz direktnih izdataka domaćinstava.

Iako Bosna i Hercegovina ima prosječno kraću dužinu boravka u bolnicama, bolničko liječenje u Bosni i Hercegovini iziskuje značajne izdatke, te se najviše novca izdvaja za bolničko liječenje. Bolničko liječenje bilježi rast u izdacima u 2018. g. u odnosu na prethodnu godinu (37% izdataka su bolnice). Slijedeće stavka po većini izdataka čine medicinska sredstva za vanbolničke pacijente koja ima udio oko 26,8% u ukupnim izdacima. Upravo u ovoj stavci pod kojom se nalaze i apoteke, najviše finansira privatna potrošnja (skoro 60%).

Grafikon 14: Izdaci za zdravstvo prema pružateljima usluga zdravstvene zaštite (top tri) i izvorima finansiranja u Bosni i Hercegovini, 2018, u milionima KM

Izvor: Nacionalni zdravstveni računi, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

Na administraciju i upravljanje zdravstvenim sistemom troši se oko 2,5%, što predstavlja smanjenje na prethodnu godinu kada je udio iznosio 3 %. Bosna i Hercegovina treba iznaći način smanjenja troškova u bolničkom liječenju, a jedan od načina je i preventivna zdravstvena zaštita

⁵⁴ BHAS, Nacionalni računi u zdravstvu za 2018 godinu

⁵⁵ 2013 godina je prva koja je obuhvaćena Nacionalnim računima u zdravstvu

⁵⁶ SZO Nacionalni račun

⁵⁷ BHAS, Nacionalni računi u zdravstvu

na koju sada trenutno „odlazi“ samo 1,9% od ukupnih izdataka na zdravstvo, te jačanje primarne zdravstvene zaštite. Također, potrebno je pronaći modalitete u kojima će manji udio privatne potrošnje odlaziti na finansiranje maloprodaje (HP.5).

Tako i jedna od mjera „Zajedničkih socioekonomskih reformi za period 2019.-2022. godina“ je i sveobuhvatna reforma i poboljšanje kvalitete zdravstvenog sistema, a i Program ekonomskih reformi za period 2020.-2022. predviđa reformu zdravstvenog sistema te je okarakterisana kao reforma visokog uticaja na konkurentnost i zaposlenost.

Ono što predstavlja izazov u zdravstvenom sektoru u Bosni i Hercegovini 2019.godine su svakako racionalizacija troškova uz istovremeno obezbjeđenje novih izvora finansiranja. Jedan od novih načina finansiranja predviđen je Reformskom agendom. Radi se o izdvajanju iz akciza i usmjeravanju u zdravstveni sektor. Jedan od značajnih izazova je i pristup zdravstvenoj zaštiti kako ustanovama zdravstvene zaštite tako i medicinskom osoblju. Također, treba posvetiti pažnju finansijskoj dostupnosti, te iznaći način smanjenja udjela privatnih izdataka u ukupnim izdacima. Jedan od izazova u narednom periodu za kreatore politika je i prevencija zaraznih i nezaraznih bolesti.